

УДК: 347.958(497.11)

CERIF: S 144

ТИП РАДА: ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД

DOI: 10.55836/PiP_24203A

др **Марко С. КНЕЖЕВИЋ**^{*}
ванредни професор Универзитета у Новом Саду –
Правног факултета, Србија

ДОЗВОЉЕНОСТ РЕВИЗИЈЕ У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ^{**} – прилог дискусији о реформи ревизијског права и Врховног суда –

Сажетак

Дозвољеност ревизије у парничном поступку почива на хибридном моделу, који подразумева постојање оштрих ревизије, која служи доминантно приватним интересима странака, и посебне ревизије (ревизије по доушћењу), која служи преваходно јавним интересима. Исход постојеће уређења је функционална неспособност Врховног суда, који је оштерећен као никада у својој историји. Због тога је време да се јасно призна нужност промене парадигме врховне инстанце, и то у правцу уобличавања једног прецедентног суда континенталноправне провинијенције. Тој сврси би служила искључиво ревизија по доушћењу. Усвех реформе би зависио ипак и од других околности.

Кључне речи: Ревизија. – Ревизија по доушћењу. – Репформа ревизијског права. – Врховни суд.

^{*} Електронска адреса аутора: mknezevic@pf.uns.ac.rs.

^{**} Рад представља резултат истраживања на пројекту „Правна традиција и нови правни изазови“ Правног факултета Универзитета у Новом Саду за 2024. годину.

І Увод

1. Тема

„Чини се да ни код било код другог значајнијег института грађанског процесног права законодавац није показао толико нестабилан став, као код дефинисања концепта ревизије.“¹ После тридесетак година, цитирана констатација Ракић-Водинелић је још увек актуелна. Законодавац је у кратким временским интервалима вршио озбиљне захвате у дозвољеност ревизије, и то на такав начин да се с правом говори о његовој дезоријентисаности.²

Садашње уређење дозвољености ревизије у парничном поступку почива на решењима из 2014. године, када је извршено значајно новелирање Закона о парничном поступку (ЗПП).³ Новелом ЗПП 2014⁴ је проширена дозвољеност ревизије, тако што је снижен ревизијски цензус, а уз то су уведени додатни услови дозвољености ревизије. Од тада, ревизијски суд је приступачан као никада до сада, што је, уз друге разлоге, довело до његовог енормног оптерећења, и последично до резигнације Врховног касационог суда (ВКС), тадашње врховне инстанце. Општа седница ВКС је 2019. године упутила иницијативу за измену ЗПП, којом би се реформисала дозвољеност ревизије.⁵ Две године потом, у неуспелом Нацрту Закона о изменама и допунама ЗПП (Нацрт Новеле ЗПП 2021),⁶ реформа ревизије је заузимала проминентно место. До данас се оптерећеност Врховног суда само повећала, и то као никада до сада у историји. Реформа је, чини се, преко потребна.

Ко је упознат са дешавањима у упоредном праву, и то како оном које је традиционални узор (Немачка, Аустрија), тако и оном које нам је најближе (Словенија, Хрватска), у излагању овдашње проблематике би лако могао да каже „ништа ново под капом небеском“. Толико је деценијама уназад писано и разматрано, толико се тога и на законодавном плану мењало у потрази за прихватљивим моделом ревизије, да је

1 Весна Ракић-Водинелић, *Ревизија у процесној пракси*, Нови Сад, 1995, 12.

2 Branka Babović Vuksanović, „Revision (second appeal on the points of law) in Serbian litigation proceedings“, *Strani pravni život*, br. 4/2023, 717.

3 Закон о парничном поступку – ЗПП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011.

4 Закон о изменама и допунама Закона о парничном поступку – Новела ЗПП 2014, *Службени гласник РС*, бр. 55/2014. ЗПП је касније још три пута мењан, али без утицаја на ревизијско право, вид. *Службени гласник РС*, бр. 87/2018, 18/2020 и 10/2023 – др. закон.

5 *Билтен Врховног касационог суда*, бр. 4/2019, 9 и даље.

6 Из непознатих разлога, текст Нацрта Новеле ЗПП 2021 је скинут са званичне интернет странице Министарства правде. Сачувана копија се налази у архиви аутора.

тешко нешто ново понудити. И сценарији су готово идентични, ако се већ спомиње постјугословенски правни круг – транзициона искуства са наслеђеним теоријским поставкама, вредновањима и установама из једне епохе заједно са правном културом, проблем преоптерећене врховне инстанце, отпори променама итд. Међутим, чини се да је овдашњи дискурс и даље доминантно резистентан на темељне промене, или, ако се пође од хипотезе да је било покушаја промене парадигме, доминантно резилјентан. Иако је положај Врховног суда (ВрхС) постао неиздржив, судећи по подацима о његовој оптерећености у ревизијским предметима, те иако је било институционалних предлога реформе, и даље су основна питања пре остала на маргинама. Због тога питање реформе дозвољености ревизије захтева подробније разматрање циља и улоге ревизије и Врховног суда као ревизијског суда, што је тема ове студије. Након кратког историјског приказа дозвољености ревизије, и детаљнијег представљања постојећег уређења, први главни део биће посвећен оцени *lex lata* модела, која ће показати да је законодавац изгледа желео нефункционалну врховну инстанцу, али и да она сама није на чисто са својом самосвојном, тзв. јавном функцијом (IV). Потом следи други главни део, у којем ће се, прво, оценити постојећи реформски подухвати, и друго, изложити – по мом суду – најприхватљивији правац реформе, онај радикални – прелазак на искључиви модел ревизије по допуштењу (V).

2. Појмовности

Дозвољеност ревизије може бити уређена према различитим критеријумима, и већ према томе се може, тамо где је то умесно, говорити о различитим врстама ревизије. Примера ради, ревизија која је дозвољена према вредности побијаног дела пресуде би била вредносна ревизија (нем. *Wertrevision*); ревизија која је дозвољена због тога што је жалбени суд преиначио првостепену пресуду би била диформна ревизија; ревизија која је дозвољена спрам врсте спора би била каузална ревизија; ревизија која је дозвољена зато што ју је допустио суд својом одлуком би била ревизија по допуштењу, коју домаћи законодавац назива посебном ревизијом (чл. 404 ст. 1 ЗПП). У тексту који следи наизменично ће се користити оба термина.

Околност што према тексту ЗПП постоји посебна ревизија, довела је до тога да се успостави и њен антипод. Наспрам нечега што је посебно, мора постојати нешто што је опште. У том смислу, ревизија која је дозвољена на основу других критеријума, а не оних који су заоденути у неодређене правне појмове из чл. 404 ст. 1 ЗПП, назива се

у литератури општом,⁷ а у судској пракси редовном.⁸ Она би се могла означити и као традиционална, јер критеријуми дозвољености ревизије који су објективизовани у тој мери да се искључује вреднујуће оцењивање представљају правно наслеђе. Разликовање опште и посебне ревизије, међутим, структурално одговара позитивном праву; док прва представља модел ревизије као правног лека у приватном интересу, друга циља примарно на задовољење јавног интереса у смислу обезбеђивања правног јединства и развоја права.

II Кратак приказ развоја дозвољености ревизије

У првој југословенској кодификацији парничног поступка из 1929. године, којом је ревизија као правни лек и уведена у домаће право, сходно тадашњем аустријском узору⁹ постојала је комбинација процесног и вредносног критеријума. Против преиначујуће другостепене пресуде ревизија је била дозвољена без ограничења, а против потврђујуће тек ако је вредност предмета пресуђења прелазила одређени новчани износ.¹⁰

У Закону о парничном поступку из 1956. године постојао је такође мешовити модел дозвољености ревизије, с обзиром на то да су постојали процесни, вредносни и каузални критеријуми. Ревизија је била дозвољена у одређеним споровима без ограничења, потом ако је другостепени суд преиначио побијану пресуду уз измену чињеничног стања (процесни критеријум), те на послетку, и ако је вредност побијаног дела

7 Александар Јакшић, *Грађанско процесно право*, 9. издање, Београд, 2017, 693: Никола Бодирога, „О иницијативи Врховног касационог суда за измену Закона о парничном поступку“, *Право и правна теорија*, бр. 3/2020, 118 и даље; Гордана Станковић, Владимир Боранијашевић, *Грађанско процесно право*, Београд, 2023, 529.

8 Примера ради, вид. ВрхС, 28. 2. 2024 – Рев 23337/23; 22. 11. 2023 – Рев 18678/22. Напомена: све одлуке које се наводе без ознаке места објављивања, укључујући и ове, доступне су у оквиру званичне базе судске праксе Врховног суда, односно Уставног суда.

9 Законик о судском поступку у грађанским парницама (Грађански парнични поступак) из 1929. године је ништа друго до адаптирани аустријски Грађански парнични поступак (*Zivilprozessordnung*), дело славног Франца Клајна (*Franz Klein*). Притом, у обзир су биле узете све новеле овог закона, које су се односиле и на дозвољеност ревизије. Вид. Ранко Кеча, Марко Кнежевић, „Дозвољеност ревизије у парничном поступку због преиначујуће жалбене пресуде: последица уставне гаранције права на правно средство или само правнополитичко питање?“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 4/2017, 1254 фн. 8.

10 Више Драгољуб Аранђеловић, *Грађанско процесно право Краљевине Југославије. Трећа књига*, Београд, 1933, 86–87.

другостепене пресуде прелазила ревизијски цензус.¹¹ Међутим, изменама из 1965. године темељно је реформисан ревизијски систем, тако што је задржан само процесни критеријум. У исходу, према тадашњим оценама, био је уведен ригидан концепт дозвољености ревизије.¹²

Уско постављен приступ ревизијском суду био је један од мотива реформе парничног законодавства, која је уследила 1976. године доношењем новог Закона о парничном поступку (ЗПП 76).¹³ Не само да је кроз ново уређење дозвољености ревизија „враћена у живот“, већ је доживела промену своје физиономије – постала је ванредни правни лек. У ЗПП 76 су били присутни каузални и вредносни критеријум дозвољености ревизије.¹⁴ Према каузалном критеријуму, ревизија је била дозвољена у свим неимовинскоправним споровима, као и у појединим имовинскоправним. Цензус за вредносну ревизију био је прилично ниско постављен, тако да је ревизија била широко доступан ванредни правни лек.¹⁵

Приказани концепт ЗПП 76 је био подлога реформе парничног поступка 2004. године. У Закону о парничном поступку из 2004. године (ЗПП 04) дозвољеност ревизије је била обликована према мешовитом каузално-вредносном критеријуму. Очито по узору на тада свеже реформисано хрватско право, међутим, дошло је и до крупне промене тиме што је била уведена ревизија по допуштењу. Одлуку о допуштењу је доносио апелациони суд, под условом да постоји потреба да се размотри правна питања од општег интереса, уједначи судска пракса или кад је потребно ново тумачење права (чл. 395 ЗПП 04). Ипак, примена чл. 395 ЗПП 04 је била одложена до успостављања апелационих судова, што је тек уследило 2010. године. Почетак функционисања ревизије по допуштењу, међутим, коинцидирао је и са драстичном променом висине ревизијског цензуса. Уместо 500.000 динара, односно 2.500.000 динара у привредним споровима, од 1. јануара 2010. он је износио 100.000 евра, односно 300.000 евра у привредним споровима.¹⁶

11 Више Srećko Zuglia, *Грађански парнични поступак FNRJ*, Zagreb, 1957, 553 и даље.

12 Упор. Siniša Triva, „Revizija protiv presude“, *Novo parnično procesno pravo* (red. Siniša Triva), Zagreb, 1977, 121 и даље.

13 *Ibid.*

14 Искрпно о томе В. Ракић-Водинелић, 94 и даље

15 Alan Uzelač, Aleš Galič, „Changing faces of post-socialist Supreme Courts: Croatia and Slovenia compared“, *Supreme Courts in transition in China and the West. Adjudication at the service of public goals* (eds. C. H. van Rhee, Yulin Fu), Cham, 2017, 212.

16 Закон о изменама и допунама Закона о парничном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 111/2009.

У основи, у изворној верзији садашњег ЗПП је преузето затечено стање. Постојала је каузална и вредносна ревизија, као и ревизија по допуштењу, званично названа „посебна ревизија“ (чл. 404 ст. 1 ЗПП).

III Важеће уређење дозвољености ревизије

Неуобичајено, али и неприхватљиво из перспективе кредибилног законодавства, само након годину дана по доношењу ЗПП, односно само шест месеци од почетка његове примене, званично је започео рад на новелирању.¹⁷ Исход је, ипак, дошао тек 2014. године. Без сумње, реформа ревизијског права је било једно од тежишта Новеле ЗПП 2014, и то у правцу ширења дозвољености опште ревизије. Прво, и поред тога што је Уставни суд (УС) оценио да прилично високи ревизијски цензуси нису противни Уставу,¹⁸ законодавац је их је снизио. Друго, под притиском УС, законодавац је увео нове критеријуме дозвољености ревизије, који су по својој природи процесног карактера.

1. Тзв. редовна (општа) ревизија

а) Каузални критеријум

Каузални критеријум дозвољености ревизије је примарни у односу на све остале. Ако је за један спор ревизија дозвољена без даљњег,¹⁹ онда је ирелевантно како и на који начин је донета пресуда која се побија, односно небитно је да ли вредност побијаног дела пресуде прелази ревизијски цензус. Сам ЗПП готово и да не предвиђа на супстанцијалном плану каузалну ревизију. Осим каузалне ревизије у споровима о заснивању, постојању и престанку радног односа (чл. 441

17 О томе извештава *Станковић*, наводећи да је већ почетком октобра 2012. формирана радна група за израду радног текста закона о изменама и допунама ЗПП, која је свој рад окончала већ 19. октобра, дакле за мање од три недеље (*sic!*). Вид. Гордана Станковић, „Објашњења и тумачења“, *Закон о парничном поступку*, 16. издање, Београд, 2022, 12 и даље. Потреба новелирања ЗПП је била разумљива уколико се има на уму да је рад на његовом доношењу износио свега четири месеца. О томе критички Никола Бодирога, *Нови Закон о парничном поступку*, Београд, 2012, 15 и даље, нарочито фн. 2.

18 УС, 14. 3. 2013 – *Уз 2/10*, *Службени гласник РС*, бр. 53/2013, 128.

19 Редакција чл. 403 ст. 2 тач. 1 ЗПП (изворни чл. 403 ст. 2) је у основи погрешна, јер се предвиђа да је ревизија увек дозвољена „ако је то посебним законом прописано“. Наиме, и сам ЗПП садржи одредбе о каузалној ревизији (чл. 441, 447 ЗПП). За критику вид. Никола Бодирога, „Приступ Врховном касационом суду у грађанским стварима“, *Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије*, књига 3 (ур. Стеван Лилић), Београд, 2013, 194.

ЗПП), односно у споровима о колективним уговорима (чл. 447 ЗПП), нема других примера. Одредбе о каузалној ревизији су разасуте по бројним законима, и њихов број временом само расте. Без претензије на целовито набрајање, реч је о следећим случајевима: по правилу сви породичноправни спорови;²⁰ спорови о дискриминацији;²¹ узбуњивачки спорови;²² спорови о накнади штете или праву на део добити поводом забрањеног објављивања информације у медијима;²³ спорови у вези са правима интелектуалне својине,²⁴ итд.

б) Процесни критеријуми

Новелом ЗПП 2014 су уведена два процесна критеријума дозвољености ревизије. Први критеријум се везује за садржину другостепене пресуде која се побија ревизијом, док се други односи на начин формирања подлоге за пресуду другостепеног суда.

Према чл. 403 ст. 2 тач. 2 ЗПП, ревизија је дозвољена против другостепене пресуде којом је првостепена пресуда преиначена; краће: ревизија је дозвољена против преиначујућих другостепених пресуда.²⁵ Разлог за увођење оваквог критеријума дозвољености ревизије је став УС, по којем је преиначујућа другостепена пресуда „по природи

20 Породични закон – ПЗ, *Службени тласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015, чл. 208. Ревизија је, ипак, искључена у брачном спору „у погледу дела [другостепене пресуде, прим. аут.] у коме је донета одлука о поништењу или разводу брака (чл. 227 ст. 2 ПЗ). Према владајућем схватању у литератури, ревизијом се не може нападати само одлука о усвајању захтева за развод или поништај брака; уместо свих, са даљим упућивањима, вид. Р. Кеча, М. Кнежевић, 1266 фн. 56. Супротно, међутим, резонује врховна инстанца, сматрајући да је ревизија „недозвољена“ у свим брачним споровима, дакле и онда када је, примера ради, одбијен захтев за поништај брака; вид. само ВКС, 31. 3. 2022 – Рев 2959/22.

21 Закон о забрани дискриминације, *Службени тласник РС*, бр. 22/2009, 52/2021, чл. 41 ст. 4; Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, *Службени тласник РС*, бр. 33/2006 и 13/2016, чл. 44.

22 Закон о заштити узбуњивача, *Службени тласник РС*, бр. 128/2014, чл. 23 ст. 5.

23 Закон о јавном информисању и медијима, *Службени тласник РС*, бр. 92/2023, чл. 137 ст. 3.

24 Вид. чл. 108 Закона о жиговима, *Службени тласник РС*, бр. 6/2020; чл. 144 Закона о патентима, *Службени тласник РС*, бр. 99/2011, 113/2017 – др. закон, 95/2018, 66/2019 и 123/2021; чл. 214а Закона о ауторском и сродним правима, *Службени тласник РС*, бр. 104/2009, 16/2011, 119/2012, 29/2016 – УС и 66/2019.

25 До преиначења првостепене пресуде долази не само када је чињенично стање потпуно, а правна оцена је погрешна, већ и када другостепени суд у седници већа или након одржане факултативне расправе утврди другачије чињенично стање, па на бази њега донесе другачију пресуду (чл. 394 ЗПП); опширније Р. Кеча, М. Кнежевић, 1260 и даље.

првостепена“, те је због уставног права на правно средство (чл. 36 ст. 2 Устава) нужно обезбеђивање правног лека, а то је ревизија.²⁶

Други процесни критеријум дозвољености ревизије се везује за начин стварања подлоге за пресуђење другостепеног суда, и у том смислу је судбински везан за принцип забране двоструког укидања првостепених пресуда (чл. 383 ст. 4, 387 ст. 3 ЗПП). Ревизија је дозвољена против пресуда жалбеног суда које су донете након обавезне другостепене главне расправе.²⁷ Наиме, ревизија је дозвољена ако жалбени суд усвоји жалбу, укине пресуду и одлучи о предмету спора који је доспео код њега (чл. 403 ст. 2 тач. 3 ЗПП). Тако нешто је заправо случај само онда када је о истом захтеву већ једном укинута првостепена пресуда, па се жалбом напада нова, друга по реду првостепена пресуда. Ако је жалба основана, а није реч о битним повредама које воде одбацивању тужбе, или о искључиво погрешној правној оцени, жалбени суд је дужан да одржи другостепену главну расправу, и да на основу ње пресуди.²⁸ Против такве пресуде – која није ни потврђујућа ни преиначујућа,²⁹ већ је једноставно пресуда о предмету спора³⁰ – ревизија је увек дозвољена. Разлог за тако нешто је такође став УС – и ова пресуда је суштински „првостепена пресуда“, па је нужно обезбедити странкама уставно правно на правно средство.³¹

в) Вредносни критеријум

Вредносна ревизија је ограничена само на имовинскоправне спорове (*arg.* чл. 403 ст. 3 ЗПП), што даље значи да је она замислива само против тзв. комформних другостепених пресуда – пресуда којима је жалба одбија а првостепена пресуда потврђује.³² Јер, ако се напада

26 УС, 30. 6. 2011 – IУз 1242/10, *Билџен Устiавноi суда*, бр. 1/2011, 289 (292–293).

27 Ранко Кеча, Марко Кнежевић, „Дозвољеност ревизијске контроле оцене доказа у парничном поступку“, *Зборник радова Правноi факултетиiа у Новом Саду*, бр. 3/2020, 939.

28 Дакле, до обавезне другостепене главне расправе не долази само у случају неких битних повреда поступка (тако, ипак, Боривоје Познић, Весна Ракић-Водинелић, *Грађанско процесно право*, 17. издање, Београд, 2015, 493), већ и у случају погрешног или непотпуног чињеничног стања (изричито чл. 383 ст. 4 ЗПП).

29 Тако, међутим, Б. Познић, В. Ракић-Водинелић (2015), 493.

30 Упор. Р. Кеча, М. Кнежевић (2017), 1263–1264; Р. Кеча, М. Кнежевић (2020), 939 са фн. 38.

31 Упор. Н. Бодирога (2020), 133; Р. Кеча, М. Кнежевић (2020), 939.

32 Упор. и Б. Познић, В. Ракић-Водинелић (2015), 502; Р. Кеча, М. Кнежевић (2017), 1253–1254.

преиначујућа жалбена пресуда, онда је ревизија дозвољена већ према чл. 403 ст. 2 тач. 2 ЗПП, и то без обзира на вредност побијаног дела пресуде. Такође, ако се напада пресуда жалбеног суда по одржаној обавезној главној расправи, онда је ревизија без даљњег дозвољена на основу чл. 403 ст. 2 тач. 3 ЗПП. Према томе, вредносни критеријум није општи критеријум који је коригован процесним критеријумима,³³ већ је однос обрнут.

Новелом ЗПП 2014 су ревизијски цензуси у великој мери снижени, што је и био један од основних мотива законодавне интервенције. У општем парничном поступку он износи 40.000 евра, а у привредним споровима 100.000 евра. Прецизније, побијани део пресуде мора да прелази наведене износе (чл. 403 ст. 3, чл. 485 ЗПП).³⁴

2. Тзв. посебна ревизија (ревизија по допуштењу)

Када се има у виду приказани систем опште ревизије, посебна ревизија, или боље и исправније „ревизија по допуштењу“, представља резервни механизам. Она је замислива само онда када закаже било који други основ дозвољености ревизије. Према томе, у исходу, она је замислива само против потврђујућих жалбених пресуда у неимовинским споровима у којима не постоји каузална ревизија, односно против потврђујућих жалбених пресуда у имовинским споровима онда када вредност побијаног дела пресуде не прелази ревизијски цензус, а нема места ни евентуално каузалној ревизији. Према чл. 404 ст. 1 ЗПП, ревизија је изузетно дозвољена због погрешне примене материјалног права и против другостепене пресуде која не би могла да се побија ревизијом, ако је по оцени Врховног суда потребно да се размотре правна питања од општег интереса или правна питања у интересу равноправности грађана, ради уједначавања судске праксе, као и ако је потребно ново тумачење права.

Новелом ЗПП 2014 није промењен концепт изворног ЗПП, по којем се ревизија има допустити само ако је правно питање материјално-правног карактера. Наиме, ревизија се може допустити само „због погрешне примене материјалног права“. То значи, *a contrario*, да ревизија против пресуде не може да се допусти, све и да је испуњен неки од алтернативно постављених услова, ако се правно питање односи на процесно право, односно ако се истиче „битна повреда парничног поступка“.

33 Тако, међутим, Н. Бодирога (2020), 118.

34 Због тога је недозвољена ревизија у општем парничном поступку ако вредност побијаног дела износи равно 40.000 евра, ВрхС, 6. 3. 2024 – Рев 25107/23.

То је заиста и став врховне инстанце,³⁵ од којег се, међутим, и те како одступало у појединим одлукама, али без било каквог осврта на проблем, још мање да је пружено образложење.³⁶

3. Упоредноправни осврт

Развој ревизијског права у системима који су традиционално били и још увек јесу како нормативни, тако и догматички узор, показује сасвим другачији тренд у односу на домаће стање ствари. Исто важи и за неке постјугословенске земље које су углавном предњачиле у реформама парничног поступка на овим просторима. Уређење приступа врховној инстанци је постепено сужавано тако да је данас значај правног питања једини критеријум. Другим речима, ревизија по допуштењу као модел је широко прихваћена, и то као последица јасног акцентовања тзв. јавне улоге највишег суда.

Историјат ревизије у немачком и аустријском праву је историјат мењања парадигме ревизијског суда.³⁷ У Немачкој је већ након Другог светског рата уобличен комбиновани систем вредносне ревизије и ревизије по допуштењу. Исход дуготрајног процеса тражења најпогоднијег система дозвољености ревизије је реформа ревизијског права 2001. године,³⁸ када је уведен искључиви систем ревизије по допуштењу.³⁹ У аустријском праву, такође, постоји само ревизија

35 Примера ради, ВКС, 27. 10. 2022 – Рев 2111/22, *Гласник Адвокајтске коморе Војводине*, бр. 1/2023, 374 (375); 20. 11. 2014 – Рев 1354/14, Рж 315/14, *Билтен Врховној касационој суда*, бр. 1/2015, 339.

36 Вид. ВКС, 3. 7. 2019 – Рев2 949/19 (допуштање ревизије против пресуде због процесне сметње у виду правноснажно пресуђене ствари); 24. 5. 2018 – Рев 3062/18 (такође, допуштање ревизије против пресуде због процесне сметње у виду правноснажно пресуђене ствари); 27. 4. 2017 – Рев 759/17 (допуштање ревизије против пресуде због разматрања питања поља примене чл. 298, 314 ЗПП [преклузија изношења процесног материјала]).

37 *Геролдингер* аустријску реформу квалификује као коперникански обрт. Вид. Andreas Geroldinger, „Der Zugang zum OGH in Zivilsachen“, *Zugang zum OGH* (Hrsg. Georg Kodek), Wien, 2012, 67.

38 О историјском развоју дозвољености ревизије вид. Hanns Prütting, Thomas Winter, *Zivilprozessordnung und Nebengesetze. Großkommentar, Band 7* (Hrsg. Bernhard Wiczorek, Rolf Schütze), 5. Auflage, Berlin – Boston, § 542 пара. 19 и даље; Ludger Traut, *Der Zugang zur Revision in Zivilsachen*, Köln, 2006, 15 и даље.

39 Одлуку о допуштању ревизије доноси *ex officio* сам другостепени суд у својој пресуди, с тим да против негативне одлуке постоји право жалбе врховној инстанци (нем. *Nichtzulassungsbeschwerde*), али само ако побијани део пресуде прелази 20.000 евра (§ 544 ст. 1 *dZPO*). У сваком случају, ревизија се има допустити ако правна ствар има начелни значај или ако развој права или обезбеђивање уједначене судске праксе захтевају одлуку ревизијског суда (§ 543 ст. 2 реч. 1 *dZPO*); информативно

по допуштењу,⁴⁰ при чему је уређење комплексније него у немачком праву.⁴¹

У Словенији је 2017. године уведен искључиви модел ревизије по допуштењу.⁴² Две године касније, у хрватском праву су напуштени вредносни и процесни критеријуми дозвољености ревизије,⁴³ да би се реформа заокружила 2022. године напуштањем и каузалног критеријума, односно преласком на искључиви модел ревизије по допуштењу.⁴⁴

IV Критичка оцена постојећег модела

1. Комбиновани модел као структурално обележје: приватна и јавна улога ревизије и врховне инстанце

Према доминантном и традиционалном схватању у домаћој литератури, ревизија као правни лек, и то неvezано за њену природу (редовни или ванредни правни лек), служи двоструком циљу: обезбеђивању појединачне правичности и обезбеђивању правног јединства кроз

о приказаном концепту Florian Jacoby, *Zivilprozessrecht*, 17. Auflage, München, 2020, пара. 697 и даље.

40 Од 1989. године ревизија по допуштењу је једина у грађанским споровима, а од 2002. и у радним споровима; о еволуцији ревизије по допуштењу вид. А. Geroldinger, 68 и даље; Elisabeth Lovrek, Gottfried Musger, *Kommentar zu den Zivilprozessgesetze, Band IV/1* (Hrsg. Hans Fasching, Andreas Konecny), 3. Auflage, Wien, 2019, Vor §§ 502 ff ZPO, пара. 25 и даље.

41 Ревизији апсолутно нема места, по правилу, ако вредност предмета о коме је одлучено не прелази 5.000 евра. Уколико прелази ову суму, али не прелази 30.000 евра, о допуштењу ревизије искључиво одлучује другостепени суд. Ако прелази 30.000 евра, а другостепени суд не допусти ревизију, о допуштењу ипак одлучује тамошњи Врховни суд. У сваком случају, ревизија се има допустити само онда када одлука зависи од решавања правног питања материјалног или процесног права, које је од знатне важности за обезбеђивање правног јединства, правне сигурности или развоја права, примера ради зато што је жалбени суд одступио од судске праксе Врховног суда, или такве праксе нема или је она неуједначена (§ 502 ст. 1 *öZPO*); о томе више Anneliese Kodek, *ZPO. Zivilprozessordnung* (Hrsg. Walter Rechberger, Thomas Klicka), 5. Auflage, Wien, 2019, § 502 пара. 1 и даље.

42 Вид. чл. 367 и даље словеначког ЗПП (*Zakon o pravdnem postopku*); вид.: и Nina Betteto, „Uloga slovenskoga Vrhovnog suda u ujednačavanju sudske prakse“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 5–6/2018, 694–695; Marko Bratković, *Revizija po dopuštenju*, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2018, 132.

43 О томе више Alan Uzelac, Marko Bratković, „Croatia: Supreme Court Between Individual Justice and System Management“, *Supreme Courts Under Pressure* (eds. Pablo Bravo-Hurtado, C. H. van Rhee), Cham, 2021, 147–149.

44 Вид. хрватски ЗПП, чл. 382 ст. 1.

уједначавање судске праксе и развој права.⁴⁵ Данас се претежно у том смислу говори о приватној и јавној улози ревизије, односно врховне инстанце као ревизијског суда.⁴⁶ Приватна улога је ретроспективна, окренута странкама, јер је циљ ревизије контрола побијане одлуке. Јавна улога је, супротно, проспективна, окренута будућности и јавности; тежи се успостављању јасних ставова о правним питањима зарад обезбеђивања предвидиве судске праксе.⁴⁷

Нема сумње да је ревизија већ зато што је страначки правни лек у служби приватног интереса: само од странке зависи да ли ће изјавити ревизију, а ако изјави, може да је повуче; ревизијском одлуком се одлучује у појединачном случају, нема никаквог ширења дејства преко граница правноснажности. Међутим, ако се пође од тога да је ревизијски суд уједно највиши суд у држави, путем решавања правних питања у конкретном случају остварује се и јавна улога – обезбеђује се јединство судске праксе, те развој права, и у том смислу може да се говори о тзв. руководној функцији ревизијског суда, без обзира на то што домаћи правни поредак ноторно није прецедентног карактера.

Проблематика циља ревизије, последично и улоге ревизијског суда, стара је колико и она сама.⁴⁸ Ипак, данас би могло да се каже да је владајуће схватање оно које примарни циљ ревизије везује за филтере њене дозвољености.⁴⁹ У том смислу, критеријуми дозвољености ревизије који нису обликовани тако да се гарантује јавна улога ревизијског суда, указују на то да је примарни циљ ревизије просто контрола одлука и

45 За ревизију у предратном праву вид. Д. Аранђеловић, 86; за ревизију према ЗПП 56 вид. Боривоје Познић, *Грађанско процесно право*, 2. издање, Београд, 1965, 404; за ревизију према ЗПП 76 вид. В. Ракић-Водинелић (1995), 62–63; упор. и А. Uzelac, А. Galič, 212.

46 Уместо свих, са даљим упућивањима, Marko Bratković, „Revizija po dopuštenju: hrvatske dvojbe i slovenska iskustva“, *Zbornik radova s II. međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća* (ur. Vesna Rijavec, Aleš Galič), Split, 2016, 322–323.

47 Michal Bobek, „Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe“, *American Journal of Comparative Law*, Vol. 57, Nr. 1/2009, 40 и даље, 62 и даље; Aleš Galič, „Does a Decision of the Supreme Court Denying Leave to Appeal Need to Contain Reasons?“, *Festschrift für Gottwald zum 70. Geburtstag* (Hrsg. Burkhard Hess, Stephan Kolmann, Jens Adolphsen, Ulrich Hass), München, 2014, 160–161; Aleš Galič, „A civil law perspective on the Supreme Court and its functions“, *Studia Iuridica*, Vol. 81, 2019, 48–49; М. Bratković (2016), 323; М. Bratković (2018a), 81.

48 Fritz Baur, „Die dritte Instanz im künftigen Zivilprozeß“, *Zeitschrift für Zivilprozeß*, Nr. 3–4/1958, 161; упор. и Elisabetta Silvestri, „The Italian Supreme Court of Cassation: Of Misnomers and Unaccomplished Missions“, *Supreme Courts in Transition in China and the West* (eds. C. H. van Rhee, Yulin Fu), Cham, 2017, 230, која истиче да се питање улоге италијанске врховне инстанце непрестано понавља као мантра.

49 Уместо свих А. Galič (2019), 54 и даље, нарочито 57.

правилно решење спора. И обратно, ако се приступ ревизијском суду условљава очекиваним доприносом за јавност, онда је приватни интерес секундаран; странке су тада, сликовито, средство за остварење циља,⁵⁰ а појединачна правичност је само узредна последица. Примењено на важеће српско право, то значи, без сумње, да је општа ревизија у приватном интересу, јер сви критеријуми њене дозвољености нису обликовани тако да се остварује јавна улога. Посебна ревизија, с друге стране, јесте у јавном интересу. Када се речено концептуално уобличи, може се рећи да данас постоји један комбиновани, заправо хибридни⁵¹ модел ревизије, при чему претеже оријентација ка задовољењу приватних интереса. Општа ревизија је прилично либерално обликована. С друге стране, не чуди да је у правима која су прешла на искључиви систем ревизије по допуштењу готово неспорно да ревизија остварује примарно јавну улогу, што исто важи и за врховну инстанцу као ревизијски суд.⁵²

2. Биланс комбинованог (хибридног) система дозвољености ревизије

Било који комбиновани систем дозвољености ревизије, а нарочито садашњи домаћи, заснива се на тези да је изводљиво задовољити оба антагонистичка интереса – и приватни и јавни. При томе, опредељење за широко отворена врата ревизијског суда често се правда управо тежњом да се кроз што више контролисаних одлука оствари његова јавна улога.⁵³ Искуство одавно показује да један такав мешовити систем не даје резултате, и да у исходу ревизија не обезбеђује на задовољавајући начин ни приватни, ни јавни интерес.⁵⁴ То једноставно није могуће, реч

50 Упор. L. Traut, 59.

51 За такву оцену словеначког, односно хрватског праву пре реформи Alan Uzelac, Aleš Galič, „Changing faces of post-socialist Supreme Courts: Croatia and Slovenia compared“, *Supreme Courts in transition in China and the West. Adjudication at the service of public goals* (eds. C. H. van Rhee, Yulin Fu), Cham, 2017, 225. Баур, с друге стране, говори о компромисном карактеру тадашњег немачког модела комбинације вредносне ревизије и ревизије по допуштењу: F. Baur, 165.

52 За немачко право, уместо свих, Matthias Jacobs, *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 6* (Begr. Friedrich Stein, Martin Jonas), 23. Auflage, Tübingen, 2018, Vor §§ 542–566 пара. 13; за аустријско право, уместо свих E. Lovrek, G. Musger, § 502 пара. 5.

53 Могло би да се каже да је тако нешто и последица једног правца у литератури који се базира на теоријском јединству циљева ревизије. Тако, када се исправно одлучи у појединачном случају (остварење приватног интереса), тиме се логички нужно задовољава и општи интерес у погледу правног јединства и развоја права. О томе критички Hanns Prütting, *Die Zulassung der Revision*, Köln, 1977, 90–91; L. Traut, 54–55.

54 О томе из чешке перспективе M. Bobek, 48; из словеначке A. Galič (2014a), 162; Aleš Galič, „Reshaping the Role of Supreme Courts in the Countries of the Former

је о утопијском концепту који функционише само на папиру,⁵⁵ концепту који је „пуки мит“.⁵⁶ Оптерећење ревизијског суда по редовном току ствари не води само дужем трајању ревизијских поступака, што угрожава само по себи приватан интерес. Последице великог броја решених предмета негативно делују како на квалитет одлука, тако и на остваривање самосвојне улоге највишег суда.⁵⁷ Пре него што се све речено образложи, веома је важно изнети грубе статистичке податке, који реално говоре о стању у којем је врховна инстанца била пре Новеле ЗПП 2014, и у којем се нашла након ње.

У 2013. години, последњој години пре Новеле ЗПП 2014, примљено је 3.342 ревизије, што је уз заостатак из 2012. значило да је укупно у раду било 4.554 ревизијских предмета. Укупно је решено 3.162 предмета, од чега 1.432 на мериторан начин; остало је 1.229 нерешених ревизијских предмета.⁵⁸ Након Новеле ЗПП 2014, бројке су почеле да расту, тако да је у последњој години за коју су доступни званични подаци (2022), примљено 29.859 нових ревизија, што уз заостатак из претходне године (8.063) значи да је било укупно у раду 37.922 предмета. Донето је 4.467 мериторних одлука, док је 10.049 предмета решено на други начин, вероватно у највећем броју одбацивањем ревизије као недозвољене. На крају године остало је 23.406 нерешених ревизијских предмета.⁵⁹ Према незваничним информацијама из Врховног суда, прилив предмета у 2023. години је био још већи. Бројке говоре саме за себе. Када се пореде 2013. и 2022. година, прилив нових предмета се увећао за скоро 900%, док се број нерешених предмета на крају године увећао за више од 1.900%. При томе, 2013. године грађанско одељење је бројало 13 судија, а 2022. године

Yugoslavia“, *Nobody’s Perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters* (eds. Alan Uzelac, C. H. van Rhee), Cambridge – Antwerp – Portland, 2014, 293–295; Nina Betteto, 688; из хрватске М. Bratković (2016), 323 и даље; из италијанске Е. Silvestri, 229–245; упоредноправно: Pablo Bravo-Hurtado, C. H. van Rhee, „Introduction“, *Supreme Courts Under Pressure* (eds. Pablo Bravo-Hurtado, C. H. van Rhee), Cham, 2021, 6.

55 A. Uzelac, M. Bratković, 141–142.

56 A. Galič (2019), 80.

57 Р. Кеча, М. Кнежевић (2017), 1281–1282.

58 Подаци су добијени из Врховни касациони суд, *Статистика о раду свих судова у Републици Србији за период 01.01. – 31.12.2013. године*, доступно на адреси: https://www.vrh.sud.rs/sites/default/files/attachments/statistika_%202013_0.pdf, 9. 4. 2024.

59 Подаци су добијени из: Врховни касациони суд, *Извештај о раду суда за период од 01.01.2022. до 31.12.2022. године*, доступно на адреси: <https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/%D0%92%D0%A0%D0%A5%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%98%20%D0%9A%D0%90%D0%A1%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%9E%D0%9D%D0%98%20%D0%A1%D0%A3%D0%94.xlsx>, 9. 4. 2024.

24 судије. Иако нема званичних података, убедљиво највећи прилив нових предмета се тиче посебних ревизија.⁶⁰

Велик број предмета у раду подразумева, пре свега, дуже трајање ревизијских поступака. Ревизијском суду треба много више времена да донесе било какву одлуку о ревизији, што значи да странке дуже чекају на одговор о судбини њиховог спора. Иако је ревизија ванредни правни лек, те је спор правноснажно решен, не треба никако изгубити из вида да је ревизија обликована као правни лек путем којег се неограничено испитује правна оцена,⁶¹ и да ревизијски суд представља *de facto* трећу инстанцу. Утолико, већа оптерећеност ревизијског суда продужава не само ревизијски поступак, већ и „вођење парнице“.

Што се тиче квалитета судских одлука, не би требало да буде спорно да је „мање–више“. Однос квантитета и квалитета овде је обрнуто сразмеран,⁶² јер је немогуће очекивати чак и од најквалификованијих судија да квалитетно обављају свој задатак онда када имају још на хиљаде предмета да реше.⁶³ Опасност од грешака се повећава, нарочито онда када 24 судије у једној години мериторно реше 4.467 ревизијска предмета, као што је то био случај 2022. године.⁶⁴ Ако број дозвољених ревизија прогресивно расте и не чини се ништа по том питању, трајно се угрожава приватан интерес странака. И не само он. Погрешно је схватање да ће велики број решених предмета уједначити судску праксу, односно да ће се кроз енормну продукцију ревизијских одлука дати поуздани путоказ судовима, адвокатима и ученицима правног промета. Ако је ревизија дозвољена без обзира на правни значај спора, допринос јудикатуре врховне инстанце је прилично сиромашан,⁶⁵ јер је

60 Упор. *Билтен Врховној касационој суда*, бр. 4/2019, 13, за стање закључно са 31. 10. 2019.

61 Уз то, и поједине повреде поступка представљају ревизијске разлоге (чл. 407 ст. 1 ЗПП). Штавише, и контрола правилности оцене доказа је у одређеним случајевима могућа (чл. 407 ст. 2 у вези са чл. 403 ст. 2 ЗПП), с тим да је спорно који су то заиста случајеви. Вид. Р. Кеча, М. Кнежевић (2020), 929 и даље.

62 М. Bratković (2018a), 76.

63 Упор. М. Bobek, 56, који из чешке перспективе поставља следеће питање: „каква појединачна правна заштита се нуди кроз површно и брзоплето решавање хиљада предмета годишње?“.

64 Поређења ради, док је у тој години у Србији просечно по судији мериторно решено 186 ревизијских предмета, у Аустрији је исте године просечно по судији решено 36 ревизијских предмета, с обзиром на то 42 судија поступало у грађанским већима (сенатима); подаци потичу из Oberster Gerichtshof, *Tätigkeitsbericht 2022*, Wien, s. a., доступно на адреси: <https://www.ogh.gv.at/media/ogh-taetigkeitsbericht-2022.pdf>, 9. 4. 2024, 10–11.

65 Fritz Vaur, 170. Према Галичу, искуство из СФРЈ и Словеније (до реформе ревизијског права) показује да је широк приступ ревизијском суду подразумевао у

просто немогуће замислити да се макар у половини случајева јављају важна правна питања. Што је продукција ревизијских одлука већа, онемогућава се смислена систематизација судске праксе, њено сврсисходно објављивање и, коначно, дискусија о њој.⁶⁶ Једноставно, велик број одлука чини судску праксу непрегледном,⁶⁷ и заправо неупотребљивом. Никако се не може рачунати да једна масовна продукција ревизијских одлука наиђе на било какав одјек у јавности.⁶⁸ Домаће стање ствари то најбоље показује. Околност што се одлуке објављују на интернету у оквиру свима доступе базе података не значи ништа ако је реч о хиљадама одлука које је немогуће претражити према значају који имају за јавност. Чак и одлуке у којима су заиста решавана правна питања од општег значаја су просто само једна јединица у бази података, без било какве индикације о њиховом значају. Чињеница јесте да је постојећа база података као таква готово неупотребљива, али све и да је успостављен функционални систем, било би немогуће обрадити на хиљаде одлука само на годишњем нивоу.⁶⁹ Коначно, што је више прилике за одлучивање, то је већа опасност од неуједначене праксе врховне инстанце, нешто што је противуречно њеној самосвојној улози.⁷⁰ Такви примери постоје и у домаћој пракси.⁷¹

Ревизија, онако како је обликована још од 1976. године, по дефиницији је уперена на тзв. пробијање правноснажности. По дефиницији се тежи измени или укидању правноснажне одлуке. Сваки ванредни правни лек је резултат одмеравања интереса, при чему интерес појединачне правичности односи превагу у односу на правну сигурност. Колико је то заиста прихватљиво за ревизију, путем које се неограничено испитује правилност правне оцене, сасвим је упитно. Међутим, када је већ тако, онда широко постављена дозвољеност ревизије неминовно води већој могућности пробијања правноснажности, нешто што опет

великом броју изјављивање ревизија у „копи-пејст“ маниру, и исте такве одговоре ревизијског суда, вид. А. Galič (2019), 51. Таква оцена одговара и садашњем домаћем стању ствари.

66 М. Bobek, 63; А. Uzelac, А. Galič, 216.

67 А. Galič (2014a), 162; N. Betetto, 688.

68 F. Baur, 170.

69 Упор. А. Galič (2019), 51–52: немогуће је смислено апсорбовати толики волумен судске праксе.

70 Упор. F. Baur, 168; M. Bratković (2018a), 83 са даљим упућивањима.

71 Упор. с једне стране ВКС, 15. 9. 2021 – Рев 551/21, *Гласник Адвокајтске коморе Војводине*, бр. 2/2023, 799 (исправа о пуномоћју за заступање у парничном поступку мора бити приложена у оригиналу), и с друге стране ВКС, 24. 9. 2020 – Прев 416/20, *Гласник Адвокајтске коморе Војводине*, бр. 2/2023, 800 (исправа о пуномоћју за заступање у парничном поступку не мора бити у приложена у оригиналу).

по дефиницији угрожава правну сигурност. О томе очито законодавац није водио рачуна.⁷²

Ревизија која је дозвољена зарад приватног интереса, без обзира о којем конкретном филтеру дозвољености је реч, негативно утиче на остваривање јавне улоге врховне инстанце. Не само да се не може на тај начин допринети уједначавању судске праксе, што је већ речено, него врховна инстанца није у стању ни да се концентрише на решавање правних питања од начелног значаја. Делатност највишег суда у том смислу мора бити квалитативно другачија у односу на нижестепене судове. Решавање важних правних питања, стога, не значи просто бављење списима предмета и читање закона. Обрнуто, решавање значајних правних питања захтева време и ресурсе, с обзиром на то да се од врховне инстанце очекује да темељно размотри све релевантне аспекте тако што ће претходно добро проучити судску праксу и литературу, те да ће потом у одлуци свестрано образложити свој резултат.⁷³ Једно методолошки искрено образложење је једино у стању да пружи легитимацију јудикатури највишег суда. Само на тај начин се може просперитетно обезбедити правно јединство и развој права. Но, ако се уз такве захтеве судијама намеће и решавање хиљаде предмета у којима се не постављају правна питања од важности, већ само типска или чак тривијална, онда је илузорно очекивати позитивне резултате. Садашње уређење ревизије је из те перспективе контрапродуктивно; законодавац као да није желео да се успостави функционална врховна инстанца.⁷⁴

3. Посебно о посебној ревизији

Ревизија по допуштењу (посебна ревизија), према оцени самог ревизијског суда, онако како је уређена, није остварила циљеве због којих је уведена у правни поредак. На првом месту се истиче да адвокати, који принципијелно једини имају постулатиону способност у ревизијском поступку, нису овладали концептом, тако да се углавном изјављују ревизије у којима се не образлаже испуњеност услова за допуштење (чл. 404 ст. 1 ЗПП). Таквих ревизија је на хиљаде. С обзиром на то да се такве ревизије одбацују, те да је проценат допуштених ревизија мали,

72 При томе, важно је нагласити да не постоји закономерност у смислу „ревизија редован правни лек – широко одређена дозвољеност“. Тамо одакле ревизија потиче (немачко право, а под његовим утицајем и аустријско, одакле је доспела на ове просторе), она је и даље редовни правни лек, али је њена дозвољеност знатно уже постављена него у домаћем праву; вид. горе *ad. III 3*.

73 Р. Кеча, М. Кнежевић (2017), 1281; Р. Кеча, М. Кнежевић (2020), 944.

74 Р. Кеча, М. Кнежевић (2020), 946.

сматра се да се урушава кредибилитет врховне инстанце.⁷⁵ Да ли је то заиста тако, велико је питање. Искуство у другим земљама показује да проценти допуштања ревизије нису велики, иако су адвокати који изјављују ревизије и више него компетентни.⁷⁶ Међутим, проценти још ништа не говоре, јер се у Немачкој и Аустрији тамошњи ревизијски судови не суочавају са тако великим бројем безизгледних правних лекова. Ипак, оцена о краху посебне ревизије се чини плаузибилном, при чему за то говоре бројни други разлози. За неке је, међутим, одговоран сам највиши суд, поред законодавца и адвокатуре.

а) Доктрина о неограниченој уложивости

У иницијативи за промену ЗПП, ВКС је навео да се „енормни“ број посебних ревизија, које се одбацују због неиспуњености услова за допуштење, односи на багателне спорове.⁷⁷ Тиме је прилично јасно истакнуто да је тако нешто на општем плану неодговарајуће, очигледно полазећи од тезе да спорови мале вредности уопште не завређују пажњу највишег суда. Исто важи и за ревизије против решења о трошковима поступка, с обзиром на то да се и ти случајеви помињу у истом негативном контексту.⁷⁸

Међутим, управо је ВКС тај који је омогућио тако нешто, на и то на упитан начин. Он је, наиме, кроз своју праксу уобличио доктрину по којој је посебна ревизија уложива и онда када је у појединим споровима, или против појединих решења другостепеног суда, ревизија законом искључена. Отуда се може говорити о доктрини неограничене уложивости ревизије по допуштењу, полазећи од учења да уложивост и дозвољеност правног лека нису исто.⁷⁹

75 *Билџен Врховној касационој суда*, бр. 4/2019, 13–15.

76 У Немачкој немају сви адвокати постулативну способност у поступцима пред Савезним судом, већ само они који припадају посебној адвокатској комори при Савезном суду. Тренутно ова комора броји свега 37 чланова. Процент успешности жалбе против одлуке другостепеног суда о недопуштању ревизије је 2019. године износио 5%. Вид. Н. Prütting, T. Winter, § 542 пара. 33.

77 *Билџен Врховној касационој суда*, бр. 4/2019, 14.

78 *Билџен Врховној касационој суда*, бр. 4/2019, 14.

79 Уложивост би подразумевала апстрактну могућност нападања једне одлуке одређеним правним леком, а дозвољеност испуњеност евентуално других услова. На примеру жалбе против пресуде то није видљиво, али јесте на примеру обе ревизије. Постоје жалбене пресуде против којих уопште није „дозвољена“ ревизија, што заправо значи да је неуложива. Исто тако, још видљивије, само против неких решења жалбеног суда је уложива ревизија, а дозвољена је, понекад, уз постојање додатних услова.

Упркос изричитом искључењу ревизије у споровима мале вредности (чл. 478 ст. 6 ЗПП 04; чл. 479 ст. 6 ЗПП), од почетка функционисања ревизије по допуштењу ВКС је заузео став да она долази у обзир и у овим предметима. Иако то испрва није посебно образлагао,⁸⁰ 2013. године је дао аргументацију, која се своди на потребу уједначавања судске праксе у масовним споровима који су уједно спорови мале вредности, и то због тога што је ЕСЉП у једној одлуци против Турске истакао да је на врховним инстанцама да уједначавају судску праксу.⁸¹ Стога, доктрина ВКС је ништа друго до порука и позив да се изјављују посебне ревизије и у споровима мале вредности. Странке које су прихватиле такав позив не треба чинити одговорним за повећање оптерећености ревизијског суда. Ни законодавац није одговоран за то, јер је он управо искључио било какву ревизију у споровима мале вредности, што укључује и посебну ревизију. Другим речима, врховна инстанца је постала жртва сопственог схватања.

Све речено важи и за уложивост посебне ревизије против решења о трошковима поступка. Након што је први пут допустио ревизију против решења о трошковима поступка,⁸² ВКС је сам створио ризик од нових ревизија, ризик који се и остварио. Да је ревизија против решења о трошковима неуложива, тако да је ирелевантно да ли су испуњени услови из чл. 404 ст. 1 ЗПП, произлази из чл. 420 ЗПП.⁸³ У тој норми је уређена пре свега уложивост ревизије против решења – која решења уопште могу да се нападају ревизијом. Решење о трошковима није одлука којом се окончава парнични поступак, и због тога је апсолутно ненападљива ревизијом.

б) Поједино схватање смисла инстинкција

Ревизија по допуштењу, онако како је схваћена у немачком праву, одакле је према литератури⁸⁴ и преузета, јесте средство путем којег се врховна инстанца изјашњава о правним питањима од начелног значаја. Да би се ревизија допустила, није битно да је истакнути ревизијски разлог уједно и основан. Другим речима, ревизија се не допушта онда и

80 Упор. само ВКС, 23. 11. 2012 – Рев 10/12; 17. 1. 2012 – Рев 1135/11; 23. 11. 2011 – Рев 1130/11; 16. 11. 2011 – Рев 1168/11.

81 ВКС, 17. 10. 2013 – Рев 260/13, Гзз1 94/13. Одлука на коју се позвао ВКС је одлука Великог већа у предмету *Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey*, 20. 10. 2011 – 13279/05.

82 ВКС, 13. 6. 2018 – Рев 3265/18.

83 У резултату тако и Г. Станковић, В. Боранијашевић, 536.

84 А. Јакшић (2017), 693; Познић, Ракић-Водинелић (2015), 505.

само онда када су испуњени потребни услови, а у побијаној пресуди је погрешно решено једно правно питање од начелног значаја. То није циљ ревизије по допуштењу.⁸⁵ Према томе, постоји јасно разликовање услова за допуштење ревизије, и њене основаности.⁸⁶

Чини се да је (и) због заводљиве редакције чл. 404 ст. 1 ЗПП супротно схватање у домаћој судској пракси. Из тога што се у цитираној одредби предвиђа да је ревизија дозвољена „због погрешне примене материјалног права“, онда када ревизијски суд оцени да су испуњени потребни услови, изгледа да се закључује да се ревизија може допустити само ако је заиста дошло до погрешне примене материјалног права.⁸⁷ У томе се и види погрешно схватање о смислу самог концепта, јер допуштање ревизије не служи приватном, већ јавном интересу. Она се допушта да би највиши суд, након темељног и свестраног разматрања, решио једно правно питање; да ли је жалбени суд у исходу – из перспективе ревизијског суда – исправно или погрешно решио то питање, за одлуку о допуштењу ревизије је небитно.⁸⁸ Овакав приступ омогућава да се формира пракса највишег суда која ће служити као путоказ судовима, али и адвокатима и учесницима у правном промету. Према томе, заиста заводљиву редакцију чл. 404 ст. 1 ЗПП треба схватити тако да је одредница „због погрешне примене материјалног права“ само сужавање ревизијских разлога, односно сужавање правних питања због којих се ревизија може допустити. Међутим, управо речено представља структурални дефицит српске ревизије по допуштењу.

в) Структурални дефицит ревизије по допуштењу

И у оквиру важећег ревизијског система у којем је испуњавање јавне улоге ревизијског суда пре нуспроизвод, него гарантовани

- 85 Тако већ F. Baur, 180; за важеће немачко право, уместо свих M. Jacobs, § 543 пара. 32; за словеначко право A. Galič (2014a), 171; A. Galič (2014b), 300.
- 86 Управо на том разликовању *Пријини* уобличава учење о различитим циљевима ревизије, у смислу циља допуштења ревизије, и циља ревизијског поступка који следи након допуштења, вид. H. Prütting (1977), 92–95.
- 87 Репрезентативно ВрхС, 21. 2. 2024 – Рев 7422/22: „[и]стицање погрешне примене материјалног права представља законски разлог за изјављивање посебне ревизије, искључиво уколико због погрешне примене материјалног права у друштвојеној одлуци постоји потреба да се размотре јавна питања од општег интереса или у интересу равноправности грађана, ради уједначавања судске праксе или новог тумачења права (курз. додат).“
- 88 A. Galič (2014a), 171; A. Galič (2014b), 300. Ипак, има и примера у којима је ВКС у исходу тако резонувао. Примера ради, у одлуци од 7. 3. 2018 – Рев 2984/17, допустио је ревизију због постојања различите судске праксе, али је и закључио да нема погрешне примене материјалног права, те је потврдио побијану пресуду.

исход, законодавац је свестан њеног значаја. Ревизија по допуштењу у садашњем моделу служи постизању наведеног циља онда када закажу сви остали механизми. Међутим, из непознатих разлога тако нешто је могуће само у оквиру „материјалног права“. Како је већ речено, ревизија по допуштењу је замислива само ако се истиче „погрешна примена материјалног права“ (чл. 404 ст. 1 ЗПП). Обрнуто, како се то наводи и у пракси ревизијског суда, ревизија се не може допустити због битне повреде парничног поступка,⁸⁹ све и да је реч о правном питању од општег интереса⁹⁰ итд. У исходу то значи да се законодавац свесно мири са чињеницом да врховна инстанца неће остваривати своју инхерентну улогу на пољу процесног права онда када се изјављује ревизија против пресуде.⁹¹ Једноставно, процесно право као такво није достојно пажње највишег суда, па зато он не сме да се кроз допуштање ревизије против пресуде изјашњава о начелним процесноправним питањима, да уједначава судску праксу у вези са процесним правом, те да га развија кроз давање новог тумачења или попуњавање празнина, које ЗПП, као и сваки закон има.

Да никакве стварне разлике између материјалног и процесног права у овом смислу нема, и да је за јавну функцију ревизије и ревизијског

89 ВКС, 20. 11. 2014 – Рев 1354/14, Рж 315/14, Билтен ВКС 1/2015, 339; 6. 4. 2017 – Рев2 862/17. С друге стране, и УС је децидирано на истом становишту, вид. само одлуку од 1. 3. 2018 – Уж 3208/15.

90 Упор. и Невена Петрушић, Драгољуб Симоновић, *Коментар Закона о парничном поступку*, Београд, 2011, 768. Ипак, у литератури су присутни и противуречни ставови. Тако *Сјанковић* и *Боранијашевић* сматрају да правно питање од општег интереса може бити „из домена материјалног или процесног права“, да би потом децидирано истакли да се посебна ревизија против пресуде може изјавити само због погрешне примене материјалног права. Вид. Г. Станковић, В. Боранијашевић, 536 и даље. Слично резонује и *Јакшић*, када на једном месту истиче да ревизија по допуштењу може да се изјави само због погрешне примене материјалног права, а на другом да правно питање од општег интереса не мора бити из сфере материјалног права, већ и из процесног, позивајући се на немачку литературу. Вид. А. Јакшић (2017), 694. Проблем у таквом резонувању је превид да у немачком праву нема ограничења у погледу природе правног питања од начелног значаја, тако да је у том делу немачка доктрина неупотребљива за српско право.

91 Наиме, супротно од судске праксе и дела доктрине, појам „материјалног права“ у смислу правних лекова није идентичан уобичајеном појму материјалног права. Зато, када се изјављује жалба или ревизија против решења, а истиче се грешка суда у правној оцени, то није истицање „битне повреде“, већ истицање погрешне примене „материјалног права“. Другим речима, онда када једна норма детерминише садржину (изреку) једне одлуке, онда је она у контексту права правних лекова „материјално право“. Примера ради, ако суд решењем одбаци тужбу јер сматра да је тужбени предлог неодређен, онда нападање такве оцене у жалби или ревизији против решења није истицање битне повреде поступка, већ истицање погрешне примене материјалног права. У том смеру већ В. Ракић-Водинелић (1995), 153.

суда ирелевантна природа правних питања која треба да се реше кроз ревизију, не би требало да буде спорно.⁹² Процесно право је једнако значајно као и материјално, оно је једнако достојно пажње највишег суда у земљи. И поред своје инструменталне улоге, процесно право није некакво пуко „формално“ право, већ постоји и категорија самосвојне процесноправне правичности.⁹³ Због тога, како је конципирана, ревизија по допуштењу има капацитет да се претвори у своју супротност: она је уведена ради обезбеђивања правног јединства и развоја права, али уједно може представљати генератор правног нејединства процесног права, те кочницу његовог развоја. Имајући то у виду, није случајно да је домаћи концепт усамљен. У Немачкој, Аустрији, Хрватској и Словенији, ревизија по допуштењу није ограничена према природи правног питања које треба да се реши.

Када се има у виду речено, разумљиво је то што је ВКС у једном броју случајева прећутно, без образложења, поступао против недвосмисленог вредновања законодавца.⁹⁴ Колико год да је тако нешто правнополитички оправдано, уједно је и уставноправно неприхватљиво. Правнополитичке грешке не смеју да санирају судови, већ онај који их је и узроковао – законодавац. У противном, такве одлуке судова, па и врховног, немају легитимацију и воде несагледивим потресима.

*г) Недовољна конкретизација услова за допуштење ревизије:
одговорност законодавца или врховне инстанце?*

Један од кључних разлога неуспеха ревизије по допуштењу – према ВКС – јесте дефицит конкретизације услова за допуштење, с обзиром на то се тражило прописивање „прецизних критеријума“, уместо садашњих, који су по својој природи неодређени правни појмови. Између редова је истакнуто, заправо, да је садашња редакција чл. 404 ст. 1 ЗПП узрок незнања адвоката, који у ревизијама не одређују правно питање због којег би ревизију требало допустити. Одговорност би била, стога, на законодавцу.

Док су у немачкој судској пракси, свакако уз помоћ литературе, транспарентно конкретизовани неодређени правни појмови којима су

92 Упор. само М. Jacobs, vor §§ 542–566 пара. 11.

93 Hanns Prütting, *Rechtsmittelreform 2000 oder: Der Staat spart und der Rechtsstaat leidet*, Köln, 2000, 39; H. Prütting, T. Winter, § 547 пара. 3; Christoph Althammer, „Materielles Recht und Verfahrensrecht – Jüngere Tendenzen“, *Zeitschrift für Zivilprozess*, Nr. 4/2023, 382–383.

94 Вид. одлуке цитиране у фн. 36.

дефинисани услови за допуштење ревизије,⁹⁵ у домаћем праву је сасвим супротна ситуација. Тек су за поједине услове кроз праксу врховне инстанце дата одређена појашњења, понекад и крајње проблематично. Тако, тврди се да потреба уједначавања судске праксе постоји само онда када правни став у побијаној одлуци одступа од правног става израженог у некој другој одлуци која мора бити правноснажна, при чему се појам правноснажности схвата на неуобичајен начин. То није било која одлука једног жалбеног суда (пресуда или решење којим се укида првостепена одлука), већ само одлука којом је окончан парнични поступак.⁹⁶ У исходу, решења жалбених судова којима укидају побијане пресуде немају никакву вредност, иако су она, без сумње, репрезент судске праксе,⁹⁷ а уз то су, ако се већ тражи правноснажност, формално правноснажне одлуке – против њих није дозвољена жалба. Када би се доследно развило овакво учење, то би значило и да решења Врховног суда као ревизијског суда, којима се укида побијана пресуда и предмет враћа на ново одлучивање, нису репрезент судске праксе.⁹⁸ Штавише, и решење којим се допушта ревизија, решава спорно правно питање, те укида побијана пресуда и враћа на поновно суђење (чл. 416 ст. 2 ЗПП), не би представљало „судску праксу“, што би тек било апсурдно.

До сада, колико је познато, врховна инстанца није понудила конкретизацију појма „правног питања од општег интереса“, или „правног питања од значаја за равноправност грађана“.

Када се речено има у виду, можда је делимичан узрок за садашње стање и у приступу самог ревизијског суда. Већ на почетку примене концепта ревизије по допуштењу било је нужно да се у појединачним одлукама реше начелна правна питања у вези са допуштањем ревизије:

95 Примера ради, вид. BGH, 8. 2. 2010 – II ZR 156/09, NJW-RR, Nr. 14/2009, 978; 11. 5. 2004 – XI 39/03, BGHZ, Band 159 (2004), 135 = NJW, Nr. 31/2004, 2222; 27. 3. 2003 – V ZR 291/02, BGHZ, Band 154 (2003), 288 = NJW, Nr. 27/2003, 1943.

96 Стога, нема потребе за уједначавањем судске праксе уколико је правно питање у побијаној пресуди решено другачије у односу на бројне друге одлуке којима се укидају првостепене пресуде, јер се „не ради о одлукама којима је поступак правноснажно окончан па нису доказ о постојању различитих судских одлука у истој или чињеничној и правној ситуацији“, ВКС, 2.7. 2015 – Рев2 984/15.

97 Довољно је рећи да се такве одлуке објављују у званичним збиркама судске праксе апелационих судова. Вид., примера ради, Апелациони суд у Београду, 9. 11. 2022 – Гж 5003/22, *Билџен Апелационој суда у Београду*, бр. 13/2023, 121; Апелациони суд у Новом Саду, 7. 8. 2018 – Гж 2854/18, *Билџен Апелационој суда у Новом Саду*, бр. 10/2020, 90.

98 Ако је тако како сматра ВКС, онда се поставља питање због чега се решења ревизијског суда, којима се укида другостепена пресуда, објављују у званичној збирци судске праксе. Вид., примера ради, ВКС, 18. 2. 2022 – Рев 3852/21, *Билџен Врховној суда*, бр. 3/2023, 53.

да се понуди, пре свега, конкретизација појма „правно питање од општег интереса“, али и да се на заокружен начин разјасни када постоји потреба уједначавања судске праксе; уз то, и да се такве одлуке сврсноходно објаве – да не буду само једна јединица у бази података, већ да буду објављене у званичном билтену, и да се у наредним одлукама ревизијски суд на њих позива. На тај начин је могла бити послата јасна порука адвокатима шта се од њих очекује, односно која су мерила за допуштање ревизије. Уосталом, задатак је врховне инстанце управо да решава начелна правна питања и у смислу конкретизације неодређених правних појмова. Пребацавање одговорности на законодавца, стога, није у потпуности оправдано.

V Перспектива

1. Нужност реформе

Дешавања у последњих пар година у вези са енормним растом оптерећења врховне инстанце, по природи ствари, указују на потребу мењања постојећег модела дозвољености ревизије. Ако је највиши суд у држави 2022. годину завршио тако што је остало 23.406 нерешених ревизијских предмета, онда је тешко рачунати да ће се прекарно стање Врховног суда само од себе довести у прихватљиве оквире. Тога је био свестан и сам ВКС чак и пре најновијег повећања прилива ревизијских предмета, када је 2019. године Општа седница ВКС упутила иницијативу за промену ЗПП која је циљала на реформу ревизијског права. Две године након тога радна група именована од стране Министарства правде је израдила Нацрт Новеле ЗПП, у којем је реформа дозвољености ревизије заузимала значајно место. Консензуса, међутим, нема о начину обликовања приступа ревизијском суду.

2. Досадашњи предлози реформе

а) Иницијатива ВКС

Крајем 2019. године Општа седница ВКС је усвојила Иницијативу за измену ЗПП, у којој се тражило „од овлашћеног предлагача“ да реформише дозвољеност ревизије. Предложено је, прво, да се укину процесни критеријуми (чл. 403 ст. 2 тач. 2 и 3 ЗПП), и друго, да се посебна ревизија детаљније уреди, како у смислу конкретизације услова за допуштење ревизије, тако и у смислу њене садржине и поступка.

За ВКС процесни критеријуми који су уведени Новелом ЗПП 2014 су неприхватљиви, и то зато што се на тај начин шири доступност ревизијског суда, иако је ревизија ванредни правни лек, тако да се претвара у редовни.⁹⁹ У основи, међутим, ВКС полази од тога да су процесни критеријуми довели до тога да се и спорови који су испод ревизијског цензуса износе пред њега,¹⁰⁰ чиме се јасно заузео став да је за приступ највишој инстанци вредносни критеријум прикладан. С друге стране, као што је већ речено, детаљно уређење посебне ревизије се сматра нужним како би – суштински – адвокати променили образац деловања који је довео до блокаде највишег суда. Прецизније одређивање услова за допуштење ревизије, те предвиђање дужности ревидента да конкретизује правно питање и образложи испуњеност потребних услова, сматра се, смањити број ревизија које су очигледно без изгледа на успех у смислу допуштења.¹⁰¹

б) Нацрт Новеле ЗПП 2021

Иницијатива ВКС за измену ЗПП само је делимично наишла на одобравање радне групе која је израдила Нацрт Новеле ЗПП 2021. У делу који се тича посебне ревизије, у основи су прихваћени предлози ВКС.¹⁰² Међутим, предлог за укидање процесних критеријума (чл. 403 ст. 2 тач. 2 и 3 ЗПП) није прихваћен, већ је предложено укидање вредносног критеријума дозвољености ревизије (чл. 403 ст. 3, 485 ЗПП). Тако нешто је образложено једном једином реченицом: „[в]редност предмета спора не чини спор чињенично, а ни правно сложенијим да би Врховни касациони суд морао да одлучује о ревизији као ванредном правном леку.“¹⁰³

99 Билтен Врховној касационој суда, бр. 4/2019, 10. – ВКС тврди да је увођење процесних критеријума новина у домаћем праву, што је нетачно (вид. горе *ad. II*), а уз то да је ЗПП 76 „први ЗПП“, што је такође нетачно; за критику вид. већ Н. Бодирога (2020), 126.

100 Билтен Врховној касационој суда, бр. 4/2019, 10.

101 Билтен Врховној касационој суда, бр. 1/2019, 12 и даље.

102 За приказ Нацрта Новеле ЗПП 2021 вид. Никола Бодирога, „Посебна ревизија у парничном поступку Републике Србије“, *Примена права и њихова сујорност. Зборник радова 34. сусретља Койаоничке школе љриродној љрава – Слободан Перовић, Том III* (ур. Јелена Перовић), Београд, 2021, 159–163. – Уређење посебне ревизије је прилично опсежно, што поставља питање и хиперпозитивизма, упор. В. Babović Vuksanović, 722–723.

103 Нацрт Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку, 2021, 33.

в) Дефицијни оба предлога

Оба предлога за реформу се заснивају на парцијалном приступу, јер се у оба случаја предлаже одстрањивање једног од постојећих критеријума дозвољености опште ревизије. И даље се инсистира на тези да ревизијски суд може подједнако да служи и приватним и јавним интересима. Због тога се у обе варијанте тежи очувању компромисног, хибридног модела. Тако нешто ипак не обећава пуно, јер као што је већ истакнуто за садашње стање, те имајући у виду и упоредноправна искуства, мешовити модел ревизије није у стању да у пуној мери задовољи оба интереса. На крају крајева, ако се укину процесни критеријуми, остаје вредносни, и обратно, ако се он укине, остају процесни критеријуми. У оправданост каузалног критеријума се у оба реформска предлога ни не сумња. Кључни проблем је у несистемском сагледавању проблема и фокусирању на симптоме, што никада не даје резултате. Преоптерећеност ревизијског суда јесте симптом нефункционалног система, али прави узрок није широко постављена дозвољеност ревизије као таква, већ схватање о функцији највишег суда у држави.¹⁰⁴ Отуда, смањивање оптерећења Врховног суда не треба видети као циљ по себи, већ смањивање оптерећења треба да буде средство за обезбеђивање његове јавне улоге.

3. Ка искључивој ревизији по допуштењу

Негативна оцена постојећег комбинованог модела ревизије,¹⁰⁵ као и скромни доприноси који се могу очекивати од изложених реформских предлога, неминовно намећу питање комплетног напуштања садашње редовне ревизије, и преласка на искључиви систем ревизије по допуштењу. Једна таква радикална промена парадигме свакако да би наишла на отпор, што због робовања правном традицијом, што због укореењених догматичких и/или правнополитичких схватања о ревизији и ревизијском суду.¹⁰⁶ Промена је изводљива, што потврђују

104 Упор. Marko Bratković, „Roots of the resistance to the change in the Supreme Court’s role“, *Transformation of civil justice. Unity and diversity* (eds. Alan Uzelac, C. H. Van Rhee), Cham, 2018, 338 и даље, који сликовито у једностраним перспективама релевантних актера (странака, адвоката, врховног суда, али и уставног суда) види разлог отпора према промени улоге врховне инстанце.

105 Вид. горе *ad. IV 2.*

106 О отпорима промене парадигме у Словенији, уз истицање да су критике често биле демагошке и популистичке, вид. A. Galič (2019), 61–62; Галич на другом месту наводи примере критика против ревизије по допуштењу које квалификује као „опасно блиске ‘совјетском стилу’ поимања парничног поступка (или чак дубоко апсорбоване у њега)“; Aleš Galič, „The Aversion to Judicial Discretion in Civil Procedure in

упоредноправна искуства, пре свега само уз промену схватања о улози Врховног суда.¹⁰⁷ Из те перспективе је онда могуће показати да су неодговарајући сви филтери дозвољености ревизије, који су устројени тако да обезбеђују приватан интерес странака. Поврх тога, да би ревизија по допуштењу била прихваћена, неопходно је и да се њена природа демистификује. Коначно, промена закона сама за себе, па и уз промену схватања о улози Врховног суда, нема изгледа на успех уколико се не створи амбијент који омогућава функционисање нове врховне инстанце.

а) Промена парадигме: Врховни суд као руководна инстанца

Увођење ревизије по допуштењу у домаћи правни систем, ако се остави по страни део литературе,¹⁰⁸ није довело до преиспитивања схватања о улози врховне инстанце у грађанским стварима. Иако се посебној ревизији признаје јавна улога, она је схваћена тек као изузетак. Другим речима, у фокусу је још увек приватна улога ревизије. Због тога је основни чинилац који кочи реформу ревизије у правцу успостављање њене примарне јавне функције дубоко укорењено схватање улоге врховне инстанце.

Приказани сценарио је у различитом интензитету већ виђен у упоредном праву. Словеначко и хрватско искуство потврђује речено, и враћа се заправо на заједничку правну традицију. Готово сви овдашњи приговори против укидања овог или оног критеријума дозвољености ревизије су изношени и у Хрватској, и у Словенији. У основи, реч је о представи о врховном суду као пукој последњој инстанци која је једнако као и две претходне ту да реши спор. Корен таквог поимања Узелац и Галич виде у историјском наслеђу. Тако, социјалистичко поимање улоге врховне инстанце почива на следеће четири карактеристике: идеологизирање материјалне истине; уверење да је нужно обезбедити што је могуће већи број степена контроле,¹⁰⁹ одбијајући однос према судовима, укључујући и највиши суд; негирање важности

Post-Communist Countries: Can the Influence of EU Law Change it?“, *Central European judges under the European influence* (ed. Michal Bobek), Oxford, 2015, 111; вид. М. Братковић (2018b), који даје одличну анализу узрока отпора променама.

107 За Словенију вид. А. Галић (2014a), 162–164; за Хрватску вид. М. Братковић (2016), 328; за Чешку вид. М. Бобек, 62–65.

108 Н. Бодирога (2012), 234; Р. Кеча, М. Кнежевић (2017), 1280 и даље; Р. Кеча, М. Кнежевић (2020), 946 и даље; упор. и В. Бабовић Вуксановић, 707–715.

109 Бобек, из чешке перспективе, хипертрофију правних лекова у посткомунистичком систему види у наивној визији да ће више правних лекова подразумевати више правде; М. Бобек, 46.

судске праксе.¹¹⁰ Томе треба придодати и исто тако чврсто укореењено поимање начина остваривања јавне улоге врховне инстанце. Деценијама присутан, данас у Србији чак и додатно усавршен модел апстрактних правних ставова, мишљења, схватања и закључака ван суђења (*scil.* на седницама одељења), схвата се као начин уједначавања судске праксе.¹¹¹ Зато се одлучивање о конкретним предметима ни не схвата као начин остваривања јавне улоге највишег суда, већ готово логички нужно, као проста контрола жалбених одлука. Томе је подешен и стил образлагања одлука, а парадигматичан пример саморефлексије тако схваћене „судске праксе“ јесу два случаја у којима су судије ВКС објавиле коментаре одлука у чијем су доношењу саме учествовале, дајући много подробнију правну аргументацију.¹¹² Судије очигледно сматрају да ревизијска одлука није време и место за свестрано образложење решења једног правног питања, већ да је то резервисано за ауторецензију одлуке. За ретроспективну улогу врховне инстанце је од минорног значаја темељно образлагање одлуке. Једино што је битно јесте да се кроз контролу одлуке одговори на питање исправности њеног садржаја.

Пирамидално устројеном судском систему ипак не приличи множење инстанци које имају у основи идентичне функције.¹¹³ Отуда, не само да се Врховни суд не сме претворити у првостепени суд,¹¹⁴ већ не сме ни да буде суштински жалбени суд по својим обележјима.¹¹⁵ Грађани имају право на Врховни суд који није просто последња инстанца, већ квалитативно другачија инстанца, она која је у стању да на задовољавајућ начин остварује јавну улогу.¹¹⁶ Ревизијски суд би отуда морао бити доступан само онда када се кроз мериторно одлучивање о ревизији може очекивати допринос правном јединству и развоју права. Врховни суд би имао, стога, примарно руководну функцију (нем. *Leitfunktion*; енг.

110 A. Uzelac, A. Galič, 216.

111 О томе више Marko Knežević, „Out-of-Trial Ensuring Uniform Case Law in Serbia: Socialist Legal Tradition Reloaded“, *Balkan Yearbook of European and International Law. Volume 2021* (eds. Dušan Popović, Ivana Kunda, Zlatko Meškić, Enis Omerović), Cham, 2022, 185–212.

112 Упор. ВСС, 24. 10. 2007 – Гж 145/06, и Снежана Андрејевић, „Обавезно јавно објављивање правноснажне судске пресуде у електронском медију и на сајту на глобалној мрежи“, *Правни записи*, бр. 1/2010, 261 и даље; ВКС, 1. 9. 2010 – Рев 3129/10; Вида Петровић-Шкеро, „Студирање и издржавање. Коментар пресуде Врховног касационог суда Рев 3129/10 од 1. септембра 2010. године“, *Правни записи*, бр. 2/2010, 490 и даље.

113 Упор. Н. Prütting, T. Winter, § 542 пара. 1 и даље; Н. Prütting (1996), 467; М. Bratković (2018a), 80–81 са даљим упућивањима.

114 Н. Бодирога (2013), 196; Н. Бодирога (2019), 127.

115 Уместо свих, са даљим упућивањима, М. Bratković (2018), 80–81.

116 Р. Кеча, М. Кнежевић (2020), 944–945.

guiding role), јер би његове одлуке имале *pro futuro* значај, а не, као што је то данас случај, претежно ретроспективни учинак ограничен на странке поступка. Утопијска представа о Врховном суду који може подједнако да задовољава приватни и јавни интерес се мора напустити. И за овај проблем се може рећи да „нико не може два господара служити“ (Мт. 6, 23). У том смислу, и од тога никако не треба бежати, Врховни суд би требало да буде прецедентни суд континенталноправне врсте.

Маргинализовање приватних интереса кроз одстрањивање неких или чак свих критеријума дозвољености ревизије који не гарантују остваривање јавне функције није проблематично из уставноправне перспективе. Уставом се не гарантије приступ трећој инстанци у грађанским стварима.¹¹⁷ Ни Европском конвенцијом о људским правима (ЕКЉП) се не гарантује тростепени поступак у грађанским стварима, штавише, не гарантује се ни двостепени поступак.¹¹⁸ Модел ревизије по допуштењу сам за себе није противан ЕКЉП. С друге стране, акцентовање јавне функције ревизије и ревизијског суда, тј. врховне инстанце, у складу је са вредновањима Устава. Промена парадигме схватања о Врховном суду, о његовој улози у грађанским стварима, има своје уставно покриће.

Иако је УС у одлуци из 2013. године изричито истакао да је суштинска позиција Врховног касационог суда да се бави само питањима од изузетне важности, у истом даху је констатовао да због дефицита уставне одредбе, не постоји „уставом дефинисана надлежност“ врховне инстанце да уједначава судску праксу.¹¹⁹ Проблем таквог приступа је методолошке природе, јер се полази од једног крутог текстуализма. Стога, то што нема изричите одредбе у Уставу о функцији врховне инстанце, не значи да не постоји уставна функција врховне инстанце. Право, па било оно законско или уставно, није текст прописа, већ оно што је резултат тумачења текста и попуњавања његових празнина.¹²⁰ Када се,

117 Вид. само УС, 14. 3. 2013 – УЗ 2/10, *Службени гласник РС*, бр. 53/2013, 128 (131). О томе да се из права на правно средство (чл. 36 ст. 2 Устава) не може извучити теза о нужности ревизије у појединим случајевима вид. доле *ad. V 3 а) 3*).

118 Вид. само пресуду у предмету *Dunn v. United Kingdom*, 23. 10. 2012 – 62793/10, § 29 са упућивањем на ранију праксу; опширније о пракси ЕКЉП у контексту права на приступ врховној инстанци: А. Galić (2014b), 308 и даље; М. Bratković (2018a), 47–48.

119 УС, 14. 3. 2013 – УЗ 2/10, *Службени гласник РС*, бр. 53/2013, 128 (132).

120 Водинелић за потребе сасвим друге проблематике упозорава на проблем „правника који су школовани да правни текст изједначавају са правом самим“ вид. Владимир Водинелић, *Јавно и приватно право*, Београд, 2016, 31. Критику таквог поимања права даје Бренеселовић у студији која је нажалост до данас остала без одјека. Лука Бренеселовић, „Правна сигурност и законски позитивизам“, *Правна сигурност у условима транзиције* (прир. Радмила Васић, Ивана Крстић), Београд, 2014, 48–77.

дакле, дискурс ослободи „словног фетишизма“, онда је сасвим могуће доћи до заступљивог одговора, као што су то учинили аустријски, односно словеначки уставни суд. Ни у аустријском Уставу нема изричите одредбе о функцији тамошње врховне инстанце, али није било препреке да се јасно заузме став – из одредбе која предвиђа постојање врховне инстанце произлази да је она успостављена зарад обезбеђивања правног јединства и правне сигурности.¹²¹ Готово идентично је резонаовао словеначки Уставни суд, када је закључио да уређење ревизије по допуштењу „јача улогу Врховног суда као прецедентног суда, која произлази из повезаности темељних уставних начела правне државе и поделе власти и чл. 127 ст. 1 Устава, по којем је Врховни суд највиши суд у држави“.¹²² Према томе, чл. 143 ст. 2 („највиши суд у Републици Србији је Врховни суд“) у вези са чл. 1, 3 и 36 ст. 1 Устава је довољан основац за став о јавној функцији Врховног суда у виду уједначавања судске праксе и развоја права.¹²³ При томе, таква функција се мора остваривати кроз вршење судске власти (решавање конкретних предмета), а не кроз вансудеће активности, које су у најмању руку проблематичне (и) у уставноправном контексту.¹²⁴ У том смислу, само је модел ревизије по допуштењу у стању да у пуној мери обезбеди услове за остваривање уставне улоге Врховног суда.

б) Неадекватности изв. ошће ревизије

1) Каузални критеријум

У свим досадашњим дискусијама о дозвољености ревизије у парничном поступку, каузални критеријум се скоро и не спомиње.¹²⁵ Ни

121 Verfassungsgerichtshof, 28. 6. 1990 – G 315/89, G 67/90, *Erkenntnisse und Beschlüsse des Verfassungsgerichtshofes* 55 (1990), одлука бр. 12409. Због тога се закључује да је условљавање дозвољености ревизије постојањем важног правног питања, чиме се управо омогућава руководна функција врховне инстанце, уставноправно неспорно. Вид. Е. Lovrek, G. Musger, Vor §§ 502 ff пара. 41.

122 Ustavno sodišče, 12. 5. 2011 – U-I-302/09, *Uradni list Republike Slovenije*, br. 43/2011, 5747 (тач. 13 образложења).

123 Вид. већ Р. Кеча, М. Кнежевић (2017), 1280. – Немачки Савезни уставни суд, с друге стране, напомиње да тамошњи Основни закон (Устав) не захтева од законодавца да успостави ревизију тако да служи примарно приватним интересима, вид. BVerfG, 9. 3. 2004 – 1 BvR 2262/03, NJW, Nr. 24/2004, 1729 (1730). Исто тако, није противно уставу уређење по којем приступ ревизијском суду није предвиђен у сваком случају грешке другостепеног суда, вид. BVerfG, 10. 4. 2008 – 1 BvR 1440/07, NJW, Nr. 34/2008, 2493 (2494).

124 О томе више М. Кнежевић, 203 и даље.

125 Вид. међутим Р. Кеча, М. Кнежевић (2020), 946; упор. и Н. Бодирого (2012), 234, који се додуше не осврће изричито на каузалну ревизију, али јасно заузима став

постојећи реформски предлози не доводе у питање њено задржавање. Отуда, она је изгледа већ као модел саморазумљива, како због правне традиције, тако и због тога што је у највећем броју случајева реч о посебним врстама спорова у којима је изражен нарочит социјални интерес. Полази се од тога да је у таквим случајевима, али и другим за које је тешко наћи стварно оправдање,¹²⁶ нужна свакодобна контрола другостепених пресуда. Остваривање појединачне правичности у свим тим случајевима мора бити обезбеђено путем врховне инстанце. Остваривање јавне улоге врховне инстанце је тек, евентуално, нуспроизвод, јер врста спора сама за себе не значи уједно да се увек јављају значајна правна питања.

Међутим, умесно је запитати се да ли је заиста нужно да се ангажује врховна инстанца у сваком спору о законском издржавању, дискриминацији или отказу уговора о раду. Иако на први поглед значај таквих спорова говори у прилог каузалне ревизије, исто тако је индикативно да се кроз каузалну ревизију значајно смањује функционална способност врховне инстанце. Искуство показује да се испитивање побијане пресуде своди на контролу правне оцене као такве, нарочито на примену, а не конкретизовање, неодређених правних појмова или генералних клаузула. Само у мањем броју случајева су се решавала правна питања од важности која превазилази појединачан случај. Према томе, и у таквим споровима је и више него заступљиво бранити тезу да једини примерени филтер приступа ревизијском суду треба да кореспондира јавној улози ревизијског суда. Другим речима, да је и у таквим споровима прикладна ревизија по допуштењу. Колико каузална ревизија оптерећује врховну инстанцу може се делимично за поједине случајеве видети из статистике. Ревизијски суд је у 2022. години само у радним споровима (уписник Рев2) мериторно одлучио о 2.009 ревизија. Свакако, у ову бројку улазе и ревизије које су дозвољене из других разлога (процесни критеријуми и ревизија по допуштењу). Но, чак и да се узме да само половина од овог броја, тј. око 1.000 предмета, отпада на ревизију која је *ex lege* дозвољена на основу чл. 441 ЗПП, реч је о изузетно великом броју, нарочито ако се узме да су 24 судије поступале, али и уз све друге ревизијске предмете.

Разорни потенцијал каузалне ревизије по функционалну способност врховне инстанце, гледајући из упоредноправне перспективе,

о улози врховне инстанце: „[н]е заслужује сваки предмет да дође пред ВКС, већ само уколико је реч о предмету где је то неопходно ради заузимања начелног правног става ради јединствене судске примене права, давања новог тумачења и сл. [...] Надлежност ВКС за одлучивање о ревизији треба да се заснива само када је потребно да се размотре правна питања од општег интереса или правна питања у интересу равноправности грађана ради уједначавања судске праксе, као и ако је потребно ново тумачење права.“

126 Типичан пример су спорови о правима интелектуалне својине.

добро је познат. Зато не чуди што је овакав тип ревизије, ако се уопште спомињао, био на маргинама у дискусијама о пригодном моделу дозвољености ревизије. У немачком и аустријском праву, и поред акцентовања јавног интереса рецимо у породичноправним стварима, приступ врховној инстанци је одавно ограничен на исти начин као и у другим грађанскоправним стварима. Исто је и у свим радним споровима. Од недавно (2022), у хрватском праву је напуштен и каузални критеријум приступа ревизијском суду, преласком на чист модел ревизије по допуштењу.¹²⁷ Разлог је јасан – јавној улози ревизијског суда не одговара концепт по којем је он увек доступан странкама у одређеним споровима.¹²⁸

Напуштање каузалне ревизије као начин за растерећење ревизијског суда зарад остваривања његове јавне улоге засигурно је најтеже искушење за законодавца. Тако нешто би без сумње наишло на лавину критика, и то највише у општој, нестручној (лаичкој) јавности. Једна таква непопуларна мера, стога, представља прворазредни правнополитички изазов. Имајући то у виду, можда је напуштање каузалног критеријума, или макар њено ограничење кроз елиминисање неких на тај начин ревизибилних спорова, потез који из опортунистичких разлога ниједна власт није спремна на учини. Околност што се на тај начин озбиљно угрожава функционалност Врховног суда као добро од општег интереса, чини се да је за сваку политику мање зло од пада изборног рејтинга.

2) Вредносни критеријум

Отпор према сужавању вредносне ревизије, а нарочито према њеном укидању, одлика је већинског расположења у овдашњој правничкој јавности. Парадигматичан пример је повећавање ревизијских цензуса 2010. године, када се тврдило да је због тога „ревизија *de facto* протерана из процесног система РС“.¹²⁹ И сам ВКС је 2019. године довољно

127 За напуштање каузалног критеријума се залагао још од 2016. године *Брајковић*, вид.: М. Bratković (2016), 341; М. Bratković (2018a), 173.

128 Упор. Коначни приједлог закона о измјенама и допунама Закона о парничном поступку, 40, доступно на адреси: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2022-06-09/165907/PZE_264.pdf, 21. 3. 2024: „[u] taksativno navedenim sporovima ne javljaju se uvijek samo važna pravna pitanja pa se ocjenjuje opravdanim da se i u tim situacijama prihvati opći režim revizije po dopuštenju“.

129 Александар Јакшић, *Грађанско процесно право*, 6. издање, Београд, 2012, 632. Негативно о томе и Весна Ракић-Водинелић, „Нови Закон о парничном поступку Србије 2011“, *Правни записи*, бр. 2/2011, 551–552. Приликом оцењивања уставности повећања ревизијских цензуса, две судије УС су у издвојеном мишљењу сматрале да је повећање ревизијских цензуса противустварно, јер је врховна инстанца

јасно истакао да спорови веће вредности заслужују његову пажњу.¹³⁰ Коначно, предложено укидање вредносног критеријума дозвољености ревизије у Нацрту Новеле ЗПП 2021 окарактерисано је као драматично ускраћивање приступа највишем суду.¹³¹ У основи, узроци таквог схватања су тројаки. Први се крије у снази правне традиције. Но, правна традиција није релевантан аргумент онда када представља кочницу развоја права.¹³² Други узрок је свакако у чврсто усађеном схватању ревизије као правног лека који мора бити тако обликован да служи приватним интересима. Трећи, последњи узрок је у страху од ревизије по допуштењу, који се заснива на погрешној премиси о њеној природи. Јер, тврди се, ревизија по допуштењу „није право странака, већ ствар дискреционе оцене суда“,¹³³ тако да би се укидањем вредносног критеријума суштински онемогућио приступ врховној инстанци.¹³⁴ О томе ће бити речи касније.

О неприкладности вредносне ревизије у погледу остваривања јавне улоге врховне инстанце не би требало трошити пуно речи. Вредност побијаног дела пресуде није никакав индикатор значаја правних питања која се постављају у конкретном случају.¹³⁵ Уз то што промиче овдашњим критичарима висине ревизијских цензуса, вредносни критеријум је увек произвољан. Увек се изнова може поставити питање примерености једног или другог износа, и увек је по среди некаква неравноправност.¹³⁶ Зато приговори усмерени на адекватност висине ревизијског цензуса¹³⁷ заправо показују да није она проблем, већ вредносни критеријум као такав. Он је, онда када се има у виду самосвојна улога врховне инстанце, једноставно неодговарајућ.¹³⁸

постала недоступна. Вид. Издвојено мишљење судија Босе Ненадић и Катари-не Манојловић Андрић уз одлуку од 14. 3. 2013 – ИУз 2/10, *Службени гласник РС*, бр. 53/2013, 135. – Јакшић и након снижавања ревизијских цензуса сматра да је „ревизија *de facto* протерана из правног система РС.“ Вид. А. Јакшић (2017), 692.

130 *Билџен Врховној касационој суда*, бр. 4/2019, 9 и даље.

131 Весна Ракић-Водинелић, „Био једном један Закон о парничном поступку...“, *Портал Пешчаник*, 25. 5. 2021, доступно на адреси: <https://pescanik.net/bio-jednom-zakon-o-parnicnom-postupku>, 11. 4. 2024.

132 Тако и Н. Prütting (1977), 78.

133 В. Ракић-Водинелић (2011), 552; Б. Познић, В. Ракић-Водинелић (2015), 505; В. Ракић-Водинелић (2021); Н. Петрушић, *Грађанско процесно право. Парнично процесно право*, Ниш, 2024, 403.

134 В. Ракић-Водинелић (2021).

135 Уместо свих А. Galič (2019), 55.

136 Тако и Н. Бодирога (2012), 234.

137 Б. Познић, В. Ракић-Водинелић (2015), 504–505.

138 Hanns Prütting, „Grundsatzfragen des deutschen Rechtsmittelrechts“, *Festschrift für Hideo Nakamura zum 70. Geburtstag am 2. März 1996* (Hrsg. Andreas Heldrich, Takeyoshi

Посебан проблем у вези са вредносним критеријумом представља нетачно, и утолико у исходу обмањујуће извештавање о упоредноправном стању. Поводом повећавања ревизијског цензуса (2011) у литератури је истакнуто да су износи превисоко постављени, и то и у поређењу са немачким, односно аустријским правом.¹³⁹ Идентичне податке је изнео УС у одлуци из 2013. године, наводећи да је „он сам истражио“ страна права.¹⁴⁰ На тај начин се недвосмислено саопштио став да вредносни критеријум дозвољености ревизије постоји у немачком, односно аустријском праву, нешто што је већ тада било нетачно. У оба правна система већ тада вредносна ревизија као таква (одавно) није постојала, већ искључиво ревизија по допуштењу.¹⁴¹ Опасност од нетачног извештавања је већ узела маха, јер се у делу литературе – с позивом на одлуку УС – истиче да је и садашњи ревизијски цензус „и даље већи од оног који је регулисан у правним системима земаља у окружењу, па и оних економски јачих држава, попут Аустрија и Немачке“.¹⁴²

3) Процесни критеријуми

Супротно слободи законодавца да обликује вредносну ревизију, увођење нових типова дозвољености ревизије било је директно узроковано схватањем о уставноправној нужности. Генератор оба процесна критеријума дозвољености ревизије је био УС. У одлуци из

Uchida), Berlin, 1996, 464–465; Bruno Rimmelspacher, „Zugangsvoraussetzungen zum Rechtsmittelgericht“, *Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag* (Hrsg. Peter Gottwald, Herbert Roth), Tübingen, 2001, 336.

139 Упор. В. Ракић-Водинелић (2011), 551: „[ш]то се адекватности вредносног лимита ревизије тиче, ево прегледа ревизијских сума у неким законодавствима: [...] Немачка: 20.000 евра побијани део пресуде; Аустрија: 5.000 евра побијани део пресуде, укупна вредност већа од 30.000 евра.“ Слично, макар само у односу на аустријско право, и А. Јакшић (2012), 633: „ревизија [је] недопуштена у Аустрији у имовинскоправним споровима чија вредност износи мање од 5 (побијани део пресуде), односно 30 хиљада евра (укупна вредност предмета спора.“

140 Упор. УС, 14. 3. 2013 – УЗ 2/2010, СГ 53/2013, 128 (133):“[н]ајзад, Уставни суд преузео је задатак да утврди и како се цензус за ревизију одређује у упоредном праву европских држава, а нарочито држава у региону. [...] У аустријском праву прописани цензус за ревизију износи 5.000 евра, а у немачком праву 20.000 евра, али је у обема овим државама ревизија редовни, а не ванредни правни лек. Из овог прегледа, дакле, произлази да се у погледу имовинског цензуса за изјављивање ревизије не може ништа посебно закључити из упоредног права, односно да нема сагласности међу државама које су регулисале овог питање у погледу законског уређивања дозвољености ревизије те да је постоји јединствени став у Европи који би могао бити релевантан за законодавство Републике Србије.“

141 Вид. горе *ad*. III 3.

142 Јелена Миленковић, *Право на њравично суђење у грађанским споровима*, Београд, 2019, 145.

2011. године,¹⁴³ а потом и у писму Народној скупштини,¹⁴⁴ успоставио је доктрину о преиначујућој пресуди жалбеног суда као суштинској првостепеној, и последично, установио дефицит законског уређења ревизије у смислу уставног права на правно средство (чл. 36 ст. 2 Устава).¹⁴⁵ Укратко: УС је без подробнијег догматичког образложења и залажења у нужне појединости, сматрао да је било која преиначујућа пресуда жалбеног суда „материјалноправно нова пресуда“,¹⁴⁶ тј. да је она заправо првостепена пресуда, тако да се странци која је успела у првом степену, а изгубила у другом, мора обезбедити право на правни лек. Тиме пре то важи за пресуду коју другостепени суд доноси по одржаној другостепеној главној расправи. Отуда, законодавац 2014. године изгледа није имао простора за маневар.

Схватање УС, а последично и потез законодавца, наишли су на одсечну негативну критику у процесној литератури. Истраживања показују да се већ на догматичком плану не може увек говорити о „суштински новој првостепеној пресуди“ онда када жалбени суд преиначује првостепену пресуду.¹⁴⁷ Поентирано је показано и да доследно спровођење такве доктрине захтева да се обезбеди правни лек против пресуде ревизијског суда онда када су обе претходне инстанце одлучиле другачије. И тада би таква преиначујућа пресуда ревизијског суда морала бити по својој суштини „нова првостепена пресуда“.¹⁴⁸ Противаргумент да то не би било изводљиво зато што је реч о одлуци највишег суда, губи из вида да би био замислив један ремонстративни правни лек, нешто што уопште није непознато домаћој правној историји.¹⁴⁹ Такође, ако је ревизија у овом случају дериват уставног права на правно средство, онда је противуречно то да УС нема никакве замерке¹⁵⁰ у свим

143 УС, 30. 6. 2011 – УЗ 1242/10, *Билтен Уставној суда*, бр. 1/2011, 289 (292–293).

144 *Билтен уставној суда*, бр. 1/2011, 645.

145 Значајно је указати да је реч заправо о заокрету у сопственој пракси, јер је УС само две године раније закључио да није уставноправно спорно то што ревизија против преиначујуће жалбене пресуде није увек дозвољена, вид. УС, 19. 2. 2009 – УЗ 38/07, *Билтен Уставној суда*, бр. 1/2009, 142.

146 УС је остао дужан образложење става да је таква жалбена пресуда „материјалноправно“ нова пресуда, имајући у виду још увек владајуће схватање о процесно-правној природи материјалне правноснажности. О томе вид. већ само Б. Познић, В. Ракић-Водинелић (2015), 462–463; А. Јакшић (2017), 583.

147 Опширно о томе: Р. Кеча, М. Кнежевић (2017); вид. и Н. Бодирого (2020), 131 и даље.

148 Р. Кеча, М. Кнежевић (2017), 1265–1266; слично и Н. Бодирого (2020), 132.

149 Управо на тој идеји је функционисао ревизијски систем до 2010, када је о ревизијама против жалбених пресуда Врховног суда Србије одлучивао он сам. Вид. Р. Кеча, М. Кнежевић (2017), 1266.

150 Вид. само УС, 21. 3. 2019 – Уж 4885/17, са даљим упућивањем на ранију праксу.

оним случајевима у којима се због законског искључења ревизије не примењује ни чл. 403 ст. 2 тач. 2 ЗПП, као што је то случај, примера ради, у споровима мале вредности.¹⁵¹ Поврх тога, чак и када жалбени суд утврди другачије чињенично стање у односу на првостепени суд, то и даље није суштински нова првостепена пресуда. И даље је то пресуда жалбеног суда о предмету спора о којем је претходно одлучио првостепени суд. Исто тако, ни пресуђење жалбеног суда на основу обавезне другостепене главне расправе не може просто да анулира околност да је претходно првостепени суд одлучивао о предмету спора.¹⁵² Уставно право на правно средство се, на крају, не може схватити апсолутно. Оно је подложно ограничењима која произлазе из других уставних вредновања.¹⁵³ На послетку, вреди се осврнути и на стање у упоредном праву, и то оном историјски гледано најближем. Хрватско и словеначко право, такође, још увек негују југословенски концепт уставног права на жалбу.¹⁵⁴ Ипак, и поред утицаја старије југословенске литературе, преовладало је схватање да процесни критеријуми дозвољености ревизије нису нужни зарад обезбеђивања уставног права на правно средство.¹⁵⁵ Тамошњи законодавци, додуше, нису били под притиском њихових уставних судова, што је олакшало реформу ревизијског права.

Свакако, процесни критеријуми су ирелевантни за остварење јавне улоге Врховног суда, јер околност што су два нижестепена суда имала различите правне оцене још не говори да постоји правно питање од знатне важности.¹⁵⁶

*в) Домаћика ревизије по допуштању:
негирање дискреционе оцене суда*

Један од најзначајних разлога отпора према увођењу ревизије по допуштењу јесте став о њеној природи. Тврди се да „судски допуштена ревизија (према законској терминологији: посебна ревизија) није право

151 За тај аргумент вид. већ Р. Кеча, М. Кнежевић (2017), 1266–1267.

152 Упор. и Н. Бодирого (2020), 134, који такође сматра да у том случају из чл. 36 ст. 2 Устава не произлази нужност дозвољености ревизије.

153 Из хрватске перспективе тако Alan Uzelac, „Ustavno pravo na žalbu u građanskim stvarima: jamstvo ispravnog presuđenja ili relikv prošlosti?“, *Djelotvorna pravna zaštita u pravičnom postupku. Izazovi pravosudnih transformacija na jugu Europe. Liber amicorum Mihajlo Dika* (ur. Alan Uzelac, Jasnica Garašić, Aleksandra Maganić), Zagreb, 2013, 236 и даље; с позивом на њега за српско право Р. Кеча, М. Кнежевић (2020), 948.

154 Чл. 18 хрватског Устава; чл. 25 словеначког Устава.

155 Вид. само М. Bratković (2018a), 61 и даље.

156 Упор. већ F. Baur, 173; L. Traut, 33; Р. Кеча, М. Кнежевић (2017), 1280–1282.

странке, већ дискреционо овлашћење суда¹⁵⁷, тако да у амбијенту високог ревизијског цензуса,¹⁵⁸ а нарочито ако би се укинуо вредносни критеријум,¹⁵⁹ врховна инстанца постаје суштински недоступна. Образложење учења о дискреционој природи одлучивања о допуштењу ревизије, међутим, изостаје. Једино што се истиче јесте да је ревизија по допуштењу „преузета из немачког права“, те да је „позната у Европи и ван ње“.¹⁶⁰

Приказано учење о дискреционом овлашћењу ревизијског суда, на првом месту, буди утисак да је тако нешто универзално, а потом, да је немачко право, макар за нашу ревизију по допуштењу, узорно. Напротив, немачка ревизија по допуштењу је скројена тако да није реч о дискреционој оцени суда.¹⁶¹ Чини се да тако нешто не би ни било могуће, имајући у виду ставове немачког Савезног уставног суда.¹⁶² Као

157 В. Ракић-Водинелић (2011), 552; Б. Познић, В. Ракић-Водинелић (2015), 505; Н. Петрушић, *Грађанско процесно право. Парнично процесно право*, Ниш, 2024, 403.

158 Издвојено мишљење судија Босе Ненадић и Катарине Манојловић Андрић уз одлуку од 14. 3. 2013 – IУз 2/10, *Службени гласник РС*, бр. 53/2013, 135.

159 В. Ракић-Водинелић (2021).

160 В. Ракић-Водинелић (2011), 552; Б. Познић, В. Ракић-Водинелић (2015), 505.

161 Изричито Barbara Stickelbrock, *Inhalt und Grenzen richterlichen Ermessens im Zivilprozess*, Köln, 2002, 492–493; М. Jacobs, § 543 пара. 1 *in fine*; Н. Prütting, Т. Winter, § 543 пара. 91, § 544 пара. 73; Wolfgang Krüger, *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung, Band 2* (Hrsg. Thomas Rauscher, Wolfgang Krüger), 6. Auflage, München, 2020, § 543 пара. 28; Robert Nober, *Zivilprozessordnung* (Hrsg. Monika Anders, Burkhard Gehle), 82. Auflage, München, 2024, § 543 пара. 5; L. Traut, 75; идентично и у Образложењу предлога закона, вид. Bundesregierung, „Entwurf eines Gesetzes zur Reform des Zivilprozesses“, *Bundestag Drucksache*, Nr. 14/4722, 104, доступно на адреси: <https://dserver.bundestag.de/btd/14/047/1404722.pdf>, 9. 4. 2024. – Ни у аустријском праву нема говора о дискреционој оцени суда приликом одлучивања о допуштењу ревизије, упор. само Walter Buchegger, Klaus Markowetz, *Grundriss des Zivilprozessrechts*, Wien, 2016, 400 и даље. – У хрватском, односно словеначком праву се такође негира дискрециона оцена, вид. М. Bratković (2016), 333 са даљим упућивањем.

162 Упор. већ. BVerfG, 11. 6. 1980 – 1 PBvU 1/1979, *BVerfGE* 54, 277 (293 и даље) = *NJW*, Nr. 1–2/1981, 39 (41 и даље), где се, додуше поводом претходног режима ревизије истиче да је (суштински) недопуштање ревизије на основу дискреционе оцене противно уставном постулату једнаке примене права. У амбијенту садашњег уређења ревизије по допуштењу Савезни уставни суд напомиње да принцип одређености правне норме, и то у смислу јасноће правних лекова, захтева да услови за допуштање ревизије буду тако одређени да је њихова конкретизација могућа применом признатих правничких метода тумачења, вид. BVerfG, 9. 3. 2004 – 1 BvR 2262/03, *NJW*, Nr. 24/2004, 1729 (1730); 8. 1. 2004 – 1 BvR 864/03, *NJW*, Nr. 19/2004, 1371 (1372). Дискреционо овлашћење суда приликом одлучивања о допуштању ревизије, стога, тешко може да се помири са приказаном доктрином. О томе вид. и В. Stickelbrock, 497 и даље; L. Traut, 75 и даље; упор. и Н. Prütting (1977), 247–249. – Да би дискреционо овлашћење било противно принципу јасноће правних лекова, тиме и противуствано, за аустријско право изричито Hans Fasching, „Rechtsmittel-

и увек, извештавање о упоредном праву које се не базира на литератури и судској пракси конкретног страног правног поретка редовно води грешкама.¹⁶³ С друге стране, реченица да ревизија „није право странке, већ дискреционо овлашћење суда“ одговара америчком праву, штавише, изричито је садржана у Правилима Врховног суда САД (*Rules of the Supreme Court of the United States*).¹⁶⁴

Што се тиче домаћег права, садашњи чл. 404 ЗПП не пружа основац за учење о дискреционој природи. Језичким тумачењем се не може доћи до недвосмисленог одговора. Одређење да је ревизија изузетно дозвољена је „по оцени“ Врховног суда испуњен један предвиђених услова (чл. 404 ст. 1 ЗПП), могло би, евентуално, да буде језичко уоприште за став о дискреционом овлашћењу. Али исто тако, могло би да се протумачи и као уређивање надлежности, дакле у компетенцијском кључу.¹⁶⁵ Међутим, ако се став евентуално базира на томе да су услови за допуштање ревизије формулисани у виду неодређених правних појмова, или чак генералне клаузуле,¹⁶⁶ то никако не значи да је реч о дискреционој оцени. Да је тако, у сваком случају у којем би судови примењивали норме у којима су елементи законског чињеничног стања уобличени у неодређене правне појмове, морало би да се каже да је по среди дискрециона власт суда,¹⁶⁷ што би даље значило да би се чак негирао статус многих грађанских субјективних права. Рецимо, пунолетна деца до 26. године која су на редовном школовању више не би имала субјективно право на издржавање (чл. 155 ст. 2 ПЗ), јер је „редовно школовање“ неодређени правни појам. Такво схватање није исправно, јер се дискрециона оцена везује за онај део норме који се односи на правну последицу, а не на услове за њено наступање.¹⁶⁸ Дакле, дискреционо овлашћење суда би подразумевало да при испуњености

klarheit im österreichischen zivilgerichtlichen Verfahren“, *Festschrift für Winfried Kralik zum 65. Geburtstag* (Hrsg. Walter Rechberger, Rudolf Welser), Wien, 1986, 151–152.

163 О томе, као и другим могућим узроцима грешака упоређивања права, вид. Uwe Kischel, *Rechtsvergleichung*, München, 2015, § 3 пара. 202 и даље.

164 Упор.: „Rule 10. Review on a writ of certiorari is not a matter of right, but of judicial discretion“, доступно на адреси: <https://www.supremecourt.gov/filingandrules/2023RulesoftheCourt.pdf>, 9. 4. 2024.

165 Р. Кеча, М. Кнежевић (2017), 1281 фн. 89.

166 О разликовању неодређених правних појмова и генералних клаузула у немачкој доктрини, са констатацијом да егзактно раздвајање није могуће, вид. Thomas Möllers, *Juristische Methodenlehre*, 2. Auflage, München, 2019, § 7 пара. 7–8; о генералним клаузулама вид. и Миливоје Марковић, „Генералне клаузуле“, *Зборник радова Правно-економској факултету у Нишу, Правни одсек*, Vol. 7, 1968, 9–25.

167 Тако и М. Bratković (2016), 334 са даљим упућивањем.

168 Уместо свих В. Stichelbrock, 205–206, 261–262.

услова за допуштање ревизије, суд сме да донесе негативну одлуку, те да је не допусти. Једноставно, неодређени правни појмови као елементи законског чињеничног стања немају никакве везе са дискреционом оценом.¹⁶⁹ Оно што је најзначајније јесте да је и за српски правни поредак прихватљива уставна доктрина о јасноћи правних лекова. Принцип правне државе обухвата и правну сигурност, која на плану правних лекова подразумева довољну предвидљивост. Дозвољеност правних лекова која зависи од дискреционе оцене суда, што јесте амерички концепт, у овдашњем поимању уставних постулата је неприхватљива. Странке се морају ставити у такав положај који ће им омогућити реалну процену дозвољености правног лека, што учење о дискреционој оцени не може да обезбеди, с обзиром на то да оно управо почива на тези да и при испуњености потребних услова суд може ускратити допуштење. Исто важи и ако се проблем сагледа из перспективе уставног принципа једнакости – теорија о дискреционој оцени тешко може да се уклопи у уставне захтеве једнаке примене права онда када за свој резултат има следећу ситуацију: у једном случају, примера ради, ревизија се допусти због постојања правног питања од општег интереса, а у другом се не допусти, иако се констатује да постоји правно питање од општег интереса. Према томе, уставнокомфорно тумачење¹⁷⁰ чл. 404 ст. 1 ЗПП води негирању учења о дискреционој оцени.¹⁷¹

Свакако, услови за допуштање ревизије у виду неодређених правних појмова нису у смислу предвидљивости у истој равни са другим критеријумима дозвољености ревизије, али то још увек не значи да је тако нешто противуставно. На Врховном суду је да кроз своју праксу конкретизује неодређене правне појмове,¹⁷² нешто што му је уосталом инхерентан задатак.

Као што је то већ истакнуто у литератури постсоцијалистичких земаља, отпор према ревизији по допуштењу се заснива на страху од

169 L. Traut, 76.

170 О томе да уставнокомфорно тумачење представља признати канон тумачења и у домаћем праву вид. Владимир Водинелић, *Грађанско право. Увод у грађанско право и Оишйи део грађанској права*, Београд, 2012, 165 и даље, посебно 168: „[м]еђуштим, из хијерархије йройиса проистиче да највиши рані припада тумачењу складно усйаву, одн. кад се ради о људским правима, тумачењу складно ЕК, пошто норма која би се протумачила тако да је супротна најјачем извору права не би ни важила, одн. не би се применила (курз. у оригиналу).“ Ипак, нужно је ограничити речено утолико што се приликом уставнокомфорног тумачења не сме ићи против јасно опредељене намере законодавца.

171 Вид. већ Р. Кеча, М. Кнежевић (2017), 1281 фн. 89; децидирано против учења о дискреционој оцени и Н. Бодирога (2019), 125, 127.

172 Тако, додуше за немачко право, BVerfG, 9. 3. 2004 – 1 BvR 2262/03, NJW, Nr. 24/2004, 1729 (1730); 8. 1. 2004 – 1 BvR 864/03, NJW, Nr. 19/2004, 1371 (1372).

„могућих злоупотреба“ од стране саме врховне инстанце, нешто што нема непосредне везе са институтом као таквим, већ са релативно ниским поверењем грађана у судство, укључујући и у врховну инстанцу.¹⁷³ Но, исто тако се истиче да без поверења у судове добро функционисање правне државе није могуће.¹⁷⁴ Поверење, ако је пољуљано, треба да се стекне, а врховна инстанца га може стећи само кроз добро образложене мериторне одлуке. На крају, поентирано Братковић констатује парадокс: критичари ревизије по допуштењу врховну инстанцу сматрају поузданом за контролу нижих инстанци у случају опште ревизије, али не и за законит одабир важних предмета у случају ревизије по допуштењу.¹⁷⁵ Из другог угла, Бобек истиче да у систему који нема поверење у одговоран рад својих судија врховне инстанце, нема нити једног процесног института, колико год да је уређен прецизно, који би био гаранција против злоупотребе.¹⁷⁶

и) Дезидерати успешне реформе

Ван досадашњег излагања су углавном остали бројни други аспекти који или условљавају промену схватања о улози врховне инстанце у парничном поступку, или условљавају успешну реформу у правцу увођења ревизије по допуштењу као искључивог модела. Добрим делом се они и преплићу, враћајући се можда на основни проблем. На овом месту ће се учинити покушај њиховог сумарног уобличавања. Но, пре тога, разматрање ревизије по допуштењу као искључивог модела би било непотпуно уколико се не би, као подстицај за даље размишљање и истраживање, осветлила додатна проблематика.

У досадашњем разматрању није споменуто питање конкретног обликовања ревизије по допуштењу. Различити су модели замисливи: расподела функционалне надлежности између жалбеног и ревизијског суда, са могућношћу, под одређеним случајевима, жалбе против одлуке другостепеног суда о недопуштању ревизије (немачки и аустријски модел, сваки са својим посебностима); искључива надлежност ревизијског суда (словеначки и хрватски модел). Такође, битно је и питање спајања или раздвајања одлучивања о допуштењу ревизије и евентуалног мериторног одлучивања, ако већ ревизијски суд има искључиву надлежност.

173 М. Bratković (2016), 335. О узроцима отпора према коришћењу неодређених правних појмова у грађанског процесном праву у постсоцијалистичким земљама вид. А. Galič (2015), 99–124.

174 М. Bratković (2016), 335 са даљим упућивањем.

175 *Ibid.*, 335–336.

176 М. Bobek, 57–58.

При оптирању за неки од ових модела се морају имати на уму све последице избора. Иако је концепт по којем жалбени судови немају никада искључиву надлежност за одлучивање о допуштењу ревизије идеалан, не треба изгубити из вида опасност од новог оптерећења Врховног суда. С друге стране, и начин обликовања услова за допуштење ревизије је веома значајан. Претерана казуистика, као у Нацрту Новеле ЗПП 2021, као и увек може бити контрапродуктивна.

Ако се говори о основном проблему, онда би то био законски позитивизам. Због чега је то уопште релевантно за проблематику ове студије? Схватање које полази од идентификације текста прописа и самог права, схватање које решење правног проблема настоји да пронађе у логицирању и/или насилној словној акробатици, схватање које у сваком дефициту законског текста види крај свакој дискусији, те призива законодавца, неспојиво је са учењем о врховној инстанци чији је примарни задатак да кроз своје одлуке формулише принципе и смернице за решавање нових случајева.¹⁷⁷ Због тога не само да је преко потребан заокрет методолошког приступа јудикатуре,¹⁷⁸ већ и другог најважнијег актера, а то је адвокатура.¹⁷⁹ Уколико је на адвокатима да покажу да постоји правно питање од значаја које завређује пажњу врховне инстанце, онда они морају бити методолошки обучени – да знају да покажу, с обзиром на правнометодолошка правила, различите могућности тумачења норми, односно праве или скривене правне празнине. У сваком случају, проблем се не везује само за парнични поступак, и само за праксу.¹⁸⁰ Наука сноси добар део одговорности, и сносиће га у и будућности све док правну методологију не изгради на другачијим основама. Кључно је, заправо, образовање правника¹⁸¹ и адаптација

177 Упор. Л. Бренеселовић, 74: „[з]аконски позитивизам нема превелика очекивања од лица која право ‘примењују’“.

178 Управо је инсистирање ВКС да законодавац „прецизира“ услове за допуштање ревизије, и то таксативним набрајањем (вид. горе *ad. IV 3 г*)), речит пример законског позитивизма. Да он не влада, до сада би неодређени правни појмови из чл. 404 ст. 1 ЗПП били конкретизовани кроз судску праксу.

179 Уопште о одговорности адвокатуре за стање у посткомунистичком правосуђу вид. А. Галић (2015), 113–114.

180 Овде се мисли и на законодавца и друге релевантне актере, пре свих надлежна министарства. Јер, околност што готово сваки предлог закона који упућује Влада суштински нема образложење, већ евентуално парафразу предложеног законског текста, говори баш у прилог законском позитивизму. Примери где то није случај, као што је Предлог Закона о изменама и допуни ЗОО из 2020, представљају изузетке који потврђују правило.

181 Л. Бренеселовић, 74; о системском унапређењу образовања правника у контексту учинковитости ревизије по допуштењу као искључивог модела М. Bratković (2018a), 218.

праксе на тако обликоване правнике; у противном, што се често дешава, долази до потирања стечених знања и прихваћених модела правничног промишљања с позивом на некакву „праксу“, која се иначе не да смислено објаснити.

Напуштање законског позитивизма условљава успешност реформе ревизијског права и због тога што садашњи стил судске праксе не одговара јавног улози Врховног суда. Стил немачке, аустријске, па и словеначке врховне судске праксе је темељно другачији у односу на стил домаће: тамо (готово) научно решавање правних проблема алаткама јуриспруденције вредновања, овде добрим делом механичка примена законског текста. Свакако, овдашње судије немају временске ресурсе који су на располагању њиховим колегама у иностранству. Но, и даље је утисак да законски позитивизам пресудно утиче на стил образложења. Суд који има примарно јавну улогу тешко може да је оствари на задовољавајући начин ако верује да решење правног питања мора пошто-пото да оправда рекурсом на слово закона. Ни у српском праву судије нису везане за текст закона, већ за вредновања која су нашла израз у законском тексту; управо је задатак врховне инстанце да ауторитативно протумачи вредносне одлуке законодавца, што претпоставља један сасвим другачији приступ писању образложења одлука.

Један од узрока скромног значаја судске праксе управо јесте законски позитивизам, у комбинацији са „традиционалним“ учењем о изворима права.¹⁸² Ако је право текст закона, а судска пракса није секундарни извор права, чак ни извор сазнања права, онда је судска пракса врховне инстанце безвредна. Јавна улога Врховног суда се заснива на тези да је његова пракса као таква кључни чинилац правне сигурности. У том смислу, не могу а да се у потпуности не сложим са тезом Бренеселовића, по којем за обезбеђивање правне сигурности није нужан опширан, казуистичким маниром редигован закон, већ исту функцију може да оствари судска одлука, свакако онда када се на одговарајући начин образложи и објави.¹⁸³ Исто важи и за Бобекову констатацију да је

182 Томе треба додати и погрешно схватање принципа *iura novit curia*, што води маргинализацији судске праксе у релацији са расправљањем током поступка (у поднесцима и на усменој расправи), а по правилу и изостанку њеног спомена у образложењима одлука. Ни сама врховна инстанца се не позива на сопствену судску праксу, мада има изузетака, вид. ВКС, 11. 7. 2019 – Прев 404/18, *Билтен Врховној касационој суда*, бр. 1/2020, 89. – О вези погрешно схваћеног принципа *iura novit curia* и отпора адвоката према промени парадигме врховне инстанце вид. М. Bratković (2018b), 341–342; упор. и А. Galić (2015), 114.

183 Л. Бренеселовић, 72: „[с]игурност одн. одређена стабилизација, структурирање и оправдано уједначавање поретка не морају се постизати само законима одн. правилима. И судска одлука, ако се објави на лепом папиру, у тврдо укориченој серији која редовно излази са образложењима представља самостални правни репер.“

данас јасно да наивна верзија законског позитивизма, која одриче било коју ширу нормативну функцију судским одлукама, више не може да опстане чак ни у централноевропским системима.¹⁸⁴ Какав однос има врховна инстанца према сопственој судској пракси показује волумен објављених одлука у званичном билтену – хиљаде донетих ревизијских одлука, и свега 23 ревизијске одлуке објављене у билтену за 2022. годину.¹⁸⁵

Без темељне реформе врховне инстанце у организационом смислу, који год модел ревизије да се изабере, нема изгледа на успех. Евиденција судске праксе би требала да буде организована тако да се, прво, омогућава интерно праћење судске праксе, и друго, да се обезбеди функционална јавна база судске праксе.¹⁸⁶ Одељење судске праксе никако не би смело да делује поствентивно и да врши једну врсту контроле одлука, као што је то данас случај.¹⁸⁷ Оно би морало да буде сервис судећих тела и јавности. Тежиште активности саветника би морало да буде у истраживању грађе пре већања,¹⁸⁸ а не у писању нацрта одлука. Коначно, а то је можда и најважније, држава мора бити свесна значаја Врховног суда, и у том смислу мора обезбедити одговарајућа средства.

184 М. Bobek, 65.

185 Вид. *Билтен Врховној касационој суда*, бр. 2/2022, 39–93; у истој свесци су објављене четири одлуке о сукобу надлежности, што значи да је објављено укупно 27 одлука из грађанске материје. У првој свесци званичног билтена није објављена нити једна одлука, већ само радови или реферати судија, нешто што са судском праксом и улогом врховне инстанце нема никакве везе. – Поређења ради, у званичној збирци судске праксе аустријског Врховног суда за 2021. годину, објављено је 114 одлука, вид. *Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes in Zivilsachen (SZ)*, Band 2021. Свакако, тамошње судије су интегрални део литературе, односно догматике, али своје радове објављују у часописима, зборницима, споменицама и сл., односно пишу коментаре закона, поједини и признате универзитетске уџбенике.

186 О ефективном вођењу једне такве базе података као важном сегменту услуга које пружају највиша правосудна тела вид. Alan Uzelac, „Supreme Courts in the 21st Century: should organisation follow the function?“, *Studia Iuridica*, Vol. 81, 2019, 128–129.

187 О томе да је заустављање достављања одлуке надлежног већа, и враћање предмета на „поновно разматрање“ противуствано М. Knežević, 205.

188 Не називају се без разлога у Немачкој „научни сарадници“ (*wissenschaftliche Mitarbeiter*), односно у званичној верзији „научно помоћно особље“ (*wissenschaftliche Hilfskräfte*, вид. § 193 ст. 1 *Gerichtsverfassungsgesetz*), они који су пандан овдашњим саветницима. Притом, у Немачкој не постоје каријерни научни сарадници при врховној инстанци, већ су то перспективне младе судије или државни тужиоци који долазе у Карлсруе на три године, вид. Rudolf Nirk, „HIWI 2000“, *NJW*, Nr. 50/2000, 3698. – Слично је и у Аустрији, где чак на основу сарадње са универзитетима асистенти на одређено време (оквирно шест месеци) долазе у Врховни суд и раде као научни сарадници. О томе, као и о томе да се тамошње одељење судске праксе (*Evidenzbüro*) развило „у научну службу на располагању судијама“ вид. E. Lovrek, G. Musger, Vor §§ 502 ff пара. 15–16.

Врховни суд без озбиљне библиотеке која има редован прилив периодике, уџбеника, монографија, зборника, споменица, коментара закона и сл., није врховни суд. Судијама Врховног суда се мора обезбедити одговарајући амбијент за остваривање њихове јавне улоге.

Може се стећи утисак да кроз претходне пасусе провејава једна прилично негативна оцена укупног стања. Провејава заправо и кроз читав текст. Утеша је да све речено није специфичан српски проблем, иако је можда овде јаче изражен. Готово све земље сличне судбине су имале типолошки исте проблеме, а о њима се отворено причало, и дошло је до неких помака. Стога – да се окористим о Миливоја Марковића, иначе неправедно запостављеног и заборављеног у литератури – ваља „нешто научити и на туђем искуству, јер иако је сопствено искуство најбоље, оно је, у исти, мах најскупље.“¹⁸⁹ Што се тиче негативних оцена, нема бољег начина да се оне схвате него да се наведе мисао Братковића којом је завршио своју дисертацију о ревизији по допуштењу.

„S vremenom nataloženi problemi ne trebaju biti izvor defetizma, nego poticaj ustrajnijem, kvalitetnijem i sustavnijem radu na izgradnji funkcionalnijeg pravosuđa na dobrobit cijelog društva. I kapljicama se vode mogu oblikovati špiljski ukrasi vrijedni divljenja.“¹⁹⁰

Коришћена литература

- Althammer Christoph, „Materielles Recht und Verfahrensrecht – Jüngere Tendenzen“, *Zeitschrift für Zivilprozess*, Nr. 4/2023.
- Anders Monika, Gehle Burkhard (Hrsg.), *Zivilprozessordnung*, 82. Auflage, München, 2024.
- Андрејевић Снежана, „Обавезно јавно објављивање правноснажне судске пресуде у електронском медију и на сајту на глобалној мрежи“, *Правни записи*, бр. 1/2010. (Andrejević Snežana, „Obavezno javno objavljivanje pravnosnažne sudske presude u elektronskom mediju i na sajtu na globalnoj mreži“, *Pravni zapisi*, br. 1/2010)
- Аранђеловић Драгољуб, *Грађанско процесно право Краљевине Јуџославије. Трећа књига*, Београд, 1933. (Arandelović Dragoljub, *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije. Treća knjiga*, Beograd, 1933)
- Babović Vuksanović Branka, „Revision (second appeal on the points of law) in Serbian litigation proceedings“, *Strani pravni život*, br. 4/2023.

189 М. Марковић, 11.

190 М. Bratković (2018a), 219.

- Baur Fritz, „Die dritte Instanz im künftigen Zivilprozeß“, *Zeitschrift für Zivilprozeß*, Nr. 3–4/1958.
- Betteto Nina, „Uloga slovenskoga Vrhovnog suda u ujednačavanju sudske prakse“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 5–6/2018.
- Bobek Michal, „Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe“, *American Journal of Comparative Law*, Vol. 57, Nr. 1/2009.
- Бодирога Никола, *Нови Закон о парничном процесу*, Београд, 2012. (Bodiroga Nikola, *Novi Zakon o parničnom postupku*, Београд, 2012)
- Бодирога Никола, „Приступ Врховном касационом суду у грађанским стварима“, *Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, књига 3* (ур. Стеван Лилић), Београд, 2013. (Bodiroga Nikola, „Pristup Vrhovnom kasacionom sudu u građanskim stvarima“, *Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije, knjiga 3* (ur. Stevan Lilić), Београд, 2013)
- Бодирога Никола, *Уставна јемства у парничном процесу*, Београд, 2019. (Bodiroga Nikola, *Ustavna jemstva u parničnom postupku*, Београд, 2019)
- Бодирога Никола, „О иницијативи Врховног касационог суда за измену Закона о парничном поступку“, *Право и привреда*, бр. 3/2020. (Bodiroga Nikola, „O inicijativi Vrhovnog kasacionog suda za izmenu Zakona o parničnom postupku“, *Pravo i privreda*, br. 3/2020)
- Бодирога Никола, „Посебна ревизија у парничном поступку Републике Србије“, *Примена права и правна сигурност. Зборник радова 34. сусрећа Копаоничке школе природног права – Слободан Перовић, Том III* (ур. Јелена Перовић), Београд, 2021. (Bodiroga Nikola, „Posebna revizija u parničnom postupku Republike Srbije“, *Primena prava i pravna sigurnost. Zbornik radova 34. susreta Kopaoničke škole prirodnog prava – Slobodan Perović, Tom III* (ur. Jelena Perović), Београд, 2021)
- Bravo-Hurtado Pablo, van Rhee C. H., „Introduction“, *Supreme Courts Under Pressure* (eds. Pablo Bravo-Hurtado, C. H. van Rhee), Cham, 2021.
- Bratković Marko, „Revizija po dopuštenju: hrvatske dvojbe i slovenska iskustva“, *Zbornik radova s II. međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća* (ur. Vesna Rijavec, Aleš Galič), Split, 2016.
- Bratković Marko, „Roots of the resistance to the change in the Supreme Court's role“, *Transformation of civil justice. Unity and diversity* (eds. Alan Uzelac, C. H. Van Rhee), Cham, 2018.

- Bratković Marko, *Revizija po dopuštenuju*, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2018.
- Buchegger Walter, Markowetz Klaus, *Grundriss des Zivilprozessrechts*, Wien, 2016.
- Бренеселовић Лука, „Правна сигурност и законски позитивизам“, *Правна сигурност у условима транзиције* (прир. Радмила Васић, Ивана Крстић), Београд, 2014. (Breneselović Luka, „Pravna sigurnost i zakonski pozitivizam“, *Pravna sigurnost u uslovima tranzicije* (прир. Radmila Vasić, Ivana Krstić), Beograd, 2014)
- Водинелић Владимир, *Грађанско право. Увод у грађанско право и Оштини део грађанског права*, Београд, 2012. (Vodinelic Vladimir, *Građansko pravo. Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava*, Beograd, 2012)
- Водинелић Владимир, *Јавно и приватно право*, Београд, 2016. (Vodinelic Vladimir, *Javno i privatno pravo*, Beograd, 2016)
- Galič Aleš, „Does a Decision of the Supreme Court Denying Leave to Appeal Need to Contain Reasons?“, *Festschrift für Gottwald zum 70. Geburtstag* (Hrsg. Burkhard Hess, Stephan Kolmann, Jens Adolphsen, Ulrich Hass), München, 2014.
- Galič Aleš, „Reshaping the Role of Supreme Courts in the Countries of the Former Yugoslavia“, *Nobody's Perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters* (eds. Alan Uzelac, C. H. Rhee), Cambridge – Antwerp – Portland, 2014.
- Galič Aleš, „The Aversion to Judicial Discretion in Civil Procedure in Post-Communist Countries: Can the Influence of EU Law Change it?“, *Central European judges under the European influence* (ed. Michal Bobek), Oxford, 2015.
- Galič Aleš, „A civil law perspective on the Supreme Court and its functions“, *Studia Iuridica*, Vol. 81, 2019.
- Geroldinger Andreas, „Der Zugang zum OGH in Zivilsachen“, *Zugang zum OGH* (Hrsg. Georg Kodek), Wien, 2012.
- Zuglia Srećko, *Građanski parnični postupak FNRJ*, Zagreb, 1957.
- Jacoby Florian, *Zivilprozessrecht*, 17. Auflage, München, 2020.
- Јакшић Александар, *Грађанско процесно право*, 6. издање, Београд, 2012. (Jakšić Aleksandar, *Građansko procesno pravo*, 6. izdanje, Beograd, 2012)
- Јакшић Александар, *Грађанско процесно право*, 9. издање, Београд, 2017. (Jakšić Aleksandar, *Građansko procesno pravo*, 9. izdanje, Beograd, 2017)

- Кеча Ранко, Кнежевић Марко, „Дозвољеност ревизије у парничном поступку због преиначујуће жалбене пресуде: последица уставне гаранције права на правно средство или само правнополитичко питање?“, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, бр. 4/2017. (Keča Ranko, Knežević Marko, „Dozvoljenost revizije u parničnom postupku zbog preinačujuće žalbene presude: posledica ustavne garantije prava na pravno sredstvo ili samo pravno-političko pitanje?“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 4/2017)
- Кеча Ранко, Кнежевић Марко, „Дозвољеност ревизијске контроле оцене доказа у парничном поступку“, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, бр. 3/2020. (Keča Ranko, Knežević Marko, „Dozvoljenost revizijske kontrole ocene dokaza u parničnom postupku“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 3/2020)
- Kischel Uwe, *Rechtsvergleichung*, München, 2015.
- Knežević Marko, „Out-of-Trial Ensuring Uniform Case Law in Serbia: Socialist Legal Tradition Reloaded“, *Balkan Yearbook of European and International Law 2021* (eds. Dušan Popović, Ivana Kunda, Zlatko Meškić, Enis Omerović), Cham, 2022.
- Марковић Миливоје, „Генералне клаузуле“, *Зборник радова Правно-економској факултету у Нишу, Правни одсек*, Vol. 7, 1968. (Marković Milivoje, „Generalne klauzule“, *Zbornik radova Pravno-ekonomskog fakulteta u Nišu, Pravni odsek*, Vol. 7, 1968)
- Миленковић Јелена, *Право на њравично суђење у грађанским споровима*, Београд, 2019. (Milenković Jelena, *Pravo na pravичno suđenje u грађанским споровима*, Beograd, 2019)
- Möllers Thomas, *Juristische Methodenlehre*, 2. Auflage, München, 2019.
- Nirk Rudolf, „NIWI 2000“, *NJW*, Nr. 50/2000.
- Петровић-Шкоро Вида, „Студирање и издржавање. Коментар пресуде Врховног касационог суда Рев 3129/10 од 1. септембра 2010. године“, *Правни записи*, бр. 2/2010. (Petrović-Škero Vida, „Studiranje i izdržavanje. Komentar presude Vrhovnog kasacionog suda Rev 3129/10 od 1. septembra 2010. godine“, *Pravni zapisi*, br. 2/2010)
- Петрушић Невена, *Грађанско њроцесно њраво. Парнично њроцесно њраво*, Ниш, 2024. (Petrušić Nevena, *Грађанско процесно право. Парнично процесно право*, Niš, 2024)
- Петрушић Невена, Симоновић Драгољуб, *Коментар Закона о њарничном њосѡууку*, Београд, 2011. (Petrušić Nevena, Simonović Dragoljub, *Komentar Zakona o parničnom postupku*, Beograd, 2011)
- Познић Боривоје, *Грађанско њроцесно њправо*, 2. издање, Београд, 1965. (Poznić Borivoje, *Грађанско процесно право*, 2. izdanje, Beograd, 1965)

- Познић Боривоје, Ракић-Водинелић Весна, *Грађанско процесно право*, 17. издање, Београд, 2015. (Poznić Borivoje, Rakić-Vodinelić Vesna, *Грађанско процесно право*, 17. izdanje, Beograd, 2015)
- Prütting Hanns, „Grundsatzfragen des deutschen Rechtsmittelrechts“, *Festschrift für Hideo Nakamura zum 70. Geburtstag am 2. März 1996* (Hrsg. Andreas Heldrich, Takeyoshi Uchida), Berlin, 1996.
- Prütting Hanns, *Die Zulassung der Revision*, Köln, 1977
- Prütting Hanns, *Rechtsmittelreform 2000 oder: Der Staat spart und Rechtsstaat leidet*, Köln, 2000.
- Ракић-Водинелић Весна, *Ревизија процеса у пресуде*, Нови Сад, 1995. (Rakić-Vodinelić Vesna, *Revizija protiv presude*, Novi Sad, 1995)
- Ракић-Водинелић Весна, „Нови Закон о парничном поступку Србије 2011“, *Правни записи*, бр. 2/2011. (Rakić-Vodinelić Vesna, „Novi Zakon o parničnom postupku Srbije 2011“, *Pravni zapisi*, br. 2/2011)
- Ракић-Водинелић Весна, „Био једном један Закон о парничном поступку...“, *Портал Пешчаник*, 25. 5. 2021, доступно на адреси: <https://pescanik.net/bio-jednom-zakon-o-parnicnom-postupku>, 11. 4. 2024. (Rakić-Vodinelić Vesna, „Bio jednom jedan Zakon o parničnom postupku...“, *Portal Peščanik*, 25. 5. 2021, dostupno na adresi: <https://pescanik.net/bio-jednom-zakon-o-parnicnom-postupku>, 11. 4. 2024)
- Rauscher Thomas, Krüger Wolfgang (Hrsg.), *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 2*, 6. Auflage, München, 2020
- Rechberger Walter, Klicka Thomas (Hrsg.), *ZPO. Zivilprozessordnung*, 5. Auflage, Wien, 2019.
- Rimmelspacher Bruno, „Zugangsvoraussetzungen zum Rechtsmittelgericht“, *Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag* (Hrsg. Peter Gottwald, Herbert Roth), Tübingen, 2001.
- Silvestri Elisabetta, „The Italian Supreme Court of Cassation: Of Misnormers and Unaccomplished Missions“, *Supreme Courts in Transition in China and the West* (eds. C. H. van Rhee, Yulin Fu), Cham, 2017.
- Станковић Гордана, „Објашњења и тумачења“, *Закон о парничном процесу*, 16. издање, Београд, 2022. (Stanković Gordana, „Objašnjenja i tumačenja“, *Zakon o parničnom postupku*, 16. izdanje, Beograd, 2022)
- Станковић Гордана, Боранијашевић Владимир, *Грађанско процесно право*, Београд, 2023. (Stanković Gordana, Boranijašević Vladimir, *Грађанско процесно право*, Beograd, 2023)
- Stein Friedrich, Jonas Martin (Begr.), *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 6*, 23. Auflage, Tübingen, 2018.
- Stickelbrock Barbara, *Inhalt und Grenzen richterlichen Ermessens im Zivilprozeß*, Köln, 2002

- Traut Ludger, *Der Zugang zur Revision in Zivilsachen*, Köln, 2006
- Triva Siniša, „Revizija protiv presude“, *Novo parnično procesno pravo* (red. Siniša Triva), Zagreb, 1977.
- Uzelac Alan, „Ustavno pravo na žalbu u građanskim stvarima: jamstvo ispravnog presuđenja ili relikv prošlosti?“, *Djelotvorna pravna zaštita u pravičnom postupku. Izazovi pravosudnih transformacija na jugu Europe. Liber amicorum Mihajlo Dika* (ur. Alan Uzelac, Jasnica Garašić, Aleksandra Maganić), Zagreb, 2013.
- Uzelac Alan, Galič Aleš, „Changing faces of post-socialist Supreme Courts: Croatia and Slovenia compared“, *Supreme Courts in transition in China and the West. Adjudication at the service of public goals* (eds. C. H. van Rhee, Yulin Fu), Cham, 2017.
- Uzelac Alan, „Supreme Courts in the 21st Century: should organisation follow the function?“, *Studia Iuridica*, Vol. 81, 2019.
- Uzelac Alan, Bratković Marko, „Croatia: Supreme Court Between Individual Justice and System Management“, *Supreme Courts Under Pressure* (eds. Pablo Bravo-Hurtado, C. H. van Rhee), Cham, 2021.
- Fasching Hans, „Rechtsmittelklarheit im österreichischen zivilgerichtlichen Verfahren“, *Festschrift für Winfried Kralik zum 65. Geburtstag* (Hrsg. Walter Rechberger, Rudolf Welsch), Wien, 1986.
- Fasching Hans, *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozessrechts*, 2. Auflage, Wien, 1990.
- Fasching Hans, Konecny Andreas (Hrsg.), *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen, Band IV/1*, 3. Auflage, Wien, 2019.
- Wieczorek Bernhard, Schütze Rolf (Hrsg.), *Zivilprozessordnung und Nebengesetze. Großkommentar, Band 7*, 5. Auflage, Berlin – Boston, 2021.

Marko S. KNEŽEVIĆ, PhD

Associate Professor at the University of Novi Sad Faculty of Law, Serbia

**THE ADMISSIBILITY OF THE SECOND APPEAL
(REVISION) IN CIVIL PROCEEDINGS
– Contribution to the Discussion on Reform of Second
Appeal and the Supreme Court –**

Summary

The admissibility of second appeal (Revision) in Serbian civil proceedings rests on a hybrid model, which entails the existence of so-called general second appeal, serving predominantly the private interests of the parties, and so called special second appeal (appeal by permission), serving primarily the public interests. The outcome of the existing regulation is the functional incapacity of the Supreme Court, which is backlogged like never before in its history. Therefore, it is time to clearly recognise the necessity of changing the paradigm of the supreme instance in the direction of shaping a precedent court of continental legal provenance. For this purpose, only a second appeal by permission would serve. However, the success of the reform would also depend on other circumstances, primarily those entailing the relinquishment of legal positivism.

Key words: *Second Appeal. – Second Appeal by Permission. – Reform of Second Appeal Regulation. – Supreme Court.*

Датум пријема рада: 15. 4. 2024.

Датум прихватања рада: 7. 5. 2024.